

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь – бакалавр

на тему: « **ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ
СИТУАЦІЙ У П'ЄСІ ІВАНА КОЧЕРГИ “ФЕЯ ГІРКОГО
МИГДАЛЮ”»**

Виконала: студентка 4-го року навчання,

Спеціальності

035 Філологія (українська мова,

література, компаративістика)

Мойсеєнко Маргарита Геннадіївна

Керівник _____

Рецензент _____

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1.1. Прагматика та її місце в системі мовознавчих дисциплін	5
1.2. Комунікативні ситуації та їх характеристики	18
1.3. Прагматичні особливості театрального діалогу	33
1.4. Вплив контексту на зміст та форму комунікації у драматургії	40
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I.....	48
2.1. Аналіз комунікативних стратегій та тактик персонажів п'єси	50
2.2. Роль контекстуальних факторів у формуванні смислів діалогів.....	57
2.3. Специфіка прагматичних маркерів у театральному мовленні персонажів	63
2.4. Взаємодія вербальних та невербальних засобів комунікації в драматичному творі	67
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II.....	72
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

Актуальність теми. Творчість Івана Кочерги є ваговою частиною української літературної спадщини, що відображає унікальні історичні, культурні та соціальні процеси ХХ століття. "Фея гіркого мигдалю" займає особливе місце серед його творів, пропонуючи глибокий психологічний і філософський зміст через комунікативні ситуації між персонажами.

Прагматичний аналіз комунікативних ситуацій дозволяє розкрити, як мовні акти і контексти спілкування формують змістовну структуру п'єси та впливають на розвиток сюжету та характерів персонажів. Це особливо актуально в контексті сучасних досліджень у галузі лінгвістики, літературознавства та культурології, де велика увага приділяється вивченню мови як засобу комунікації та її впливу на формування ідентичності, владні стосунки та культурні практики.

Вивчення прагматичних особливостей п'єси відкриває нові перспективи для аналізу театральної мови та її функцій у драматургії, що є актуальним для розвитку теорії та практики сучасного театру. Це дозволяє глибше зрозуміти механізми взаємодії між текстом, режисерським задумом і акторською грою, а також їх вплив на сприйняття та інтерпретацію п'єси аудиторією.

Метою дипломної роботи є вивчення прагматичних особливостей комунікативних ситуацій у п'єсі Івана Кочерги "Фея гіркого мигдалю", а саме: визначення специфіки взаємодії персонажів у контексті театральної драми, аналіз мовних засобів, які використовуються для створення унікального комунікативного простору, а також дослідження впливу контексту на формування змісту міжособистісних взаємодій.

Об'єктом дослідження є п'єса Івана Кочерги "Фея гіркого мигдалю" як виразний зразок театрального мистецтва, що містить багатий матеріал для аналізу комунікативних ситуацій.

Предметом дослідження є прагматичні особливості цих комунікативних ситуацій, а саме: мовні, контекстуальні, культурні та психологічні аспекти, що формують зміст та структуру діалогів у п'єсі.

Завдання роботи включають:

- Аналіз теоретичних праць з прагматики, теорії комунікації та театрального мистецтва для встановлення методологічної бази дослідження.
- Визначення специфіки комунікативних ситуацій у театральному контексті на прикладі аналізованої п'єси.
- Детальний аналіз мовних засобів, що використовуються персонажами п'єси для досягнення комунікативних цілей.
- Вивчення впливу контекстуальних факторів на формування змісту міжособистісної взаємодії у п'єсі.
- Розробка рекомендацій для подальших досліджень у сфері прагматики театрального діалогу.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у глибшому розумінні механізмів міжособистісної взаємодії в театральному мистецтві, що може бути використане як у теоретичному, так і в практичному плані для підвищення ефективності театральної комунікації, а також для навчання акторській майстерності та режисурі. Крім того, результати дослідження можуть бути застосовані при викладанні курсів з лінгвістики, культурології та театрознавства, а також слугувати основою для подальших наукових робіт у цій галузі.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРАГМАТИКИ КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЙ

1.1. Прагматика та її місце в системі мовознавчих дисциплін

В останні десятиліття ХХ - на початку ХХІ століття в галузі мовознавства виникає тенденція до зосередження зусиль на аналізі функціональних характеристик мовних одиниць. Розвиток лінгвістичної прагматики став відгуком на зміну наукових інтересів, коли мову почали розглядати не лише як засіб відображення реальності, а й у контексті її практичного застосування. У минулому основною метою досліджень були слова та речення, в той час як прагматика перенесла фокус на комунікативне значення висловлювань. Сучасні дослідження в області комунікативних функцій мови базуються на принципах, запропонованих Ч. Моррісом, і особливу увагу приділяють взаємодії між знаком і його користувачем. В основу прагматики закладені ключові концепції “людина” та “ціль”, підкреслюючи важливість антропологічного аспекту в аналізі висловлювань. Основна мета прагматики полягає в аналізі процесу комунікації, що відбувається в різноманітних соціальних та міжособистісних контекстах, з урахуванням конкретних мотивів та цілей [44].

Першопочатково Ч. Морріс визначав прагматику як дисципліну, що займається вивченням знаків у їх відношенні до інтерпретаторів, або користувачів знакових систем, виходячи з досить широкого підходу, що охоплює психологічні, біологічні та соціологічні аспекти функціонування знаків. Згодом він уточнив свої погляди, обмеживши сферу прагматики дослідженням процесів створення, застосування та впливу знаків мови. У 1960-1970-ті роки прагматика відзначилася новим розвитком, акцентуючи на функціональному підході до вивчення значення, який включає не лише

мовний контекст, але й екстрамовні ситуації, формуючи таким чином систему людської діяльності, де мова відіграє ключову роль.

Суть розвитку цієї концепції зводиться до усвідомлення, що висловлювання несуть не тільки семантичне навантаження, але й виконують певні мовні функції, такі як видача команд, давання обіцянок, попередження тощо, що становить собою мовленнєві акти, здійснювані у процесі комунікації. Іншим значним внеском у розвиток прагматики стала конwersаційна аналітика Г. П. Грайса, яка ввела в обіг принципи ефективного мовленнєвого обміну, методики ведення діалогу та правила для з'ясування комунікативних підтекстів. В основі цієї теорії лежить принцип комунікативної кооперації, який реалізується через чотири основні максими: якість (необхідність надання повної та достатньої інформації), кількість (забезпечення істинності інформації), релевантність (відповідність темі розмови) та спосіб вираження (забезпечення ясності, лаконічності та логічної структури повідомлення) [52].

За Грайсом, слідування цим стратегіям має сприяти ефективності міжособистісного обміну інформацією. Незважаючи на значний обсяг наукових робіт, присвячених лінгвістичній прагматиці, єдиного підходу до тлумачення цього напрямку досі не існує. Проблематика і широка інтерпретація основних положень лінгвістичної прагматики викликали велику кількість дискусій у науковому середовищі.

Видатний внесок прагматики полягає в інтеграції великої кількості ігнорованих, забутих або непомічених фактів у наукову дискусію, присвоєнні їм теоретичного значення та демонстрації їхнього пояснювального потенціалу у відношенні до традиційних лінгвістичних явищ. Прагматика виникла на перехресті лінгвосемантики, яка займається вивченням значень мовних елементів, і психолінгвістики, досліджуючи взаємозв'язки між мовою, мисленням та свідомістю. Л. С. Бархударов наголошує, що поняття прагматики у лінгвістиці та семіотиці є значно

ширшим, ніж просто значення мовних символів, охоплюючи всі аспекти, пов'язані з розумінням та інтерпретацією мовних одиниць залежно від мовного та немовного досвіду учасників комунікації. І.П. Сусов вказує на те, що прагматика як лінгвістична дисципліна виявляє зв'язки між лексичними елементами та контекстом, визначаючи певний комунікативний простір, характеризований часом і місцем мовного обміну, та акцентує на взаємодії між мовцем та сприймачем, зосереджуючись на таких концепціях, як комунікативні наміри, очікування, ефекти, стратегії та тактики.

Лінгвопрагматика, визнана науковим напрямком у мовознавстві, зосереджується на дослідженні взаємодії між мовними символами та людьми, які ці символи створюють, отримують та аналізують. Вона вивчає, як мовні символи впливають на осіб, що їх формують, інтерпретують та приймають. Це вказує на розуміння прагматики як області лінгвістики, що займається аналізом мовних знаків і їх впливом на людину. Важливо підкреслити, що лінгвістична прагматика досліджує як найбільш ефективно використання мовних елементів для точного відображення намірів мовця та контексту висловлювань.

Ключовим аспектом теорії мовної комунікації є прагматичний вплив тексту на його сприймача, де автор, сприймач та перекладач взаємодіють у складній системі, впливаючи на кодування та переклад повідомлення з урахуванням суб'єктивних факторів. Відомо також, що прагматика займається не лише цілісними висловлюваннями, а й словами на рівні нижче речення, присвоюючи їм контекстуальне прагматичне значення в залежності від ситуації використання [14].

Прагматика охоплює не лише кінцевий продукт мовлення, а й сам процес мовлення, включаючи етапи формування інтенцій, планування мовленнєвих дій та процеси інтерпретації. Вивчаючи взаємодії між людиною та мовою, необхідно відрізнити аспекти, які характеризуються прагматичним параметром, від тих, що залучені або визначаються ним.

Прагматичний аспект має взаємозв'язок із семантичними, синтаксичними, стилістичними, фонетичними та когнітивними аспектами мови, впливаючи на них і визначаючи їх характеристики, що підкреслює його значення в мовознавстві, семантиці, граматиці, літературознавстві та фонетиці.

У процесі вивчення взаємодії між людиною та мовою, мова досліджується як засіб, що відображає особливості особистості, такі як психологічний стан, емоційний світ, соціальні атрибути, культурну приналежність. Це підкреслює комплексний підхід у аналізі мови та її зв'язки з іншими галузями знань, як-от філософія, соціологія, психологія, етнографія.

У контексті мовного повідомлення, прагматичні аспекти, що стосуються відправника та отримувача повідомлення, мають суттєві відмінності. Відправник через мовні засоби передає своє ставлення до теми повідомлення та адресата, прагнучи вплинути на нього. Отримувач, у свою чергу, реагує на повідомлення, засновуючи своє сприйняття на власних знаннях, оцінках, інтелектуальних здібностях, освітньому рівні, соціальному статусі та інших чинниках [28].

Комунікаційний акт розглядається як динамічна взаємодія між відправником та отримувачем, що базується на обміні повідомленням, де ініціювання повідомлення відправником є початковим кроком, а його обробка отримувачем – завершальним. Початковим елементом у формуванні прагматики тексту є мотивація автора до створення тексту, що поступово перетворюється на конкретну інтенцію.

Прагматичний намір тексту, як основна його характеристика, згідно з І. Р. Гальперінім, впливає на вибір мовних засобів та ідентифікацію лінгвістичних особливостей тексту, підкреслюючи його важливість у процесі комунікації.

Щоб досягти цілеспрямованого впливу на отримувача повідомлення, автор обирає підходящу форму висловлювання, використовуючи

специфічний функціональний стиль та жанр, а також різноманітні мовні та немовні інструменти, щоб максимізувати інформаційний та переконливий вплив. Таким чином, прагматика виступає як важливий напрям лінгвістики, оскільки основний фокус дослідження припадає на використання мови, що становить основний інтерес прагматичних досліджень. Прагматика охоплює широкий спектр мовних явищ, підкреслюючи тісний зв'язок з науками про комунікацію. Ініціюючий момент у формуванні прагматичного змісту тексту починається з бажання автора створити текст на основі певної ідеї, яка згодом перетворюється на намір, отримуючи вербальне втілення через прагматичне спрямування [36].

Основною проблематикою прагмалінгвістики є визначення та вибір автором мовних засобів, які забезпечують найефективніший вплив на аудиторію. В цьому контексті аналізуються прагматичні наміри мовця, їх відображення у тексті, прогнозований ефект та прагматичний потенціал мовних елементів. Незважаючи на зовнішню схожість понять "прагматичний зміст" та "прагматичний потенціал", між ними існує значна відмінність. Розгляд вибору мовних елементів мовцем з метою впливу на аудиторію виявляє, що такий вибір може бути усвідомленим та цілеспрямованим, що відображає мовну активність автора та стає вираженням його мовної поведінки [21]. Прагмалінгвістика досліджує прагматичний зміст або потенціал мовних одиниць, виходячи з аналізу мовленнєвої діяльності та поведінки. У контексті традиційної прагмалінгвістики, як наприклад теорія мовних актів, кожен акт розглядається як цілеспрямована мовна дія, фокусуючись на комунікативному намірі, реалізованому в акті спілкування. Водночас, прихована прагмалінгвістика звертає увагу на неусвідомлений вибір мовних засобів автором.

Автоматичний вибір мовних засобів розглядається як непіддавана усвідомленню мовна уподобання, яка відображає мовленнєву активність

творця тексту. У сучасних дослідженнях прагмалінгвістики акцентується на глибинному аналізі мови через комплексний підхід до вивчення її прагматичного потенціалу, з метою розкриття системних закономірностей у використанні мовних елементів різними учасниками комунікації.

Ілокуційна сила публіцистичних текстів, серед іншого, ґрунтується на здатності до креативного застосування фігуративної мови та образних виразів, необхідних для точного передавання задуму автора. Втілення образності в таких текстах досягається через унікальне поєднання та адаптацію різноманітних стилістичних фігур і методів, характерних для української мови, включаючи алегорії, метафори, анафори, синекдохи, а також створення образних порівнянь. Різноманітність технік створення фігуральної мови охоплює використання цитат з відомих творів, повторення схожих конструкцій, багатозначність, гру на словах та експресивну похідність, а також використання риторичних питань, емоційних вигуків, засобів для створення національного колориту, інтенційні помилки у використанні слів, уточнення, контрастування, а також навмисне перебільшення чи зменшення [35].

Розуміння прагматичного потенціалу мовних одиниць базується на співіснуванні цих одиниць у системі мови та ідіолекті конкретного мовця. Мовні одиниці володіють властивістю, яка представляє собою “діалектичну єдність” між системним значенням мови та її функціональними ролями. З точки зору теорії мовної та мовленнєвої особистості, існують різні трактування мовних функцій та системних значень мовних одиниць. У контексті функціональної прагмалінгвістики системне значення мовних одиниць трактується як категоріальний зміст, який формує “типову семантичну структуру” та слугує одним із основних компонентів значення висловлювання.

Мовленнєві функції визначаються як глибинний зміст, який автор намагається передати за допомогою мовних елементів у тексті, а саме через

натяки або прихований сенс. З цього випливає, що у процесі мовного обміну або в тексті автор спрямовує повідомлення до одержувача, свідомо чи несвідомо вибираючи певні мовні елементи, щоб використати їхній потенціал для досягнення певного ефекту. Багато дослідників у галузі прагмалінгвістики визнають існування такого прагматичного потенціалу в тексті, розглядаючи його як важливу складову загального потенціалу мовних елементів [11].

Л.С. Бархударов висвітлює, що особи, що використовують мовні знаки у процесі лінгвістичної комунікації, ставляться до них неоднозначно, відповідаючи на різні мовні елементи по-різному, що впливає на їх ставлення до об'єктів і явищ, описаних цими знаками. Враховуючи різноманіття підходів до визначення “прагматичного компонента” значення слова, Л. С. Бархударов пропонує класифікацію змістовно-прагматичних аспектів слова, визначаючи такі типи прагматичних значень:

- стилістичні особливості слова,
- мовний рівень або реєстр,
- емоційне навантаження слова,
- комунікативне навантаження мовних елементів.

Автор вважає “стилістичну характеристику” слова виявом асоціації мовних елементів з конкретними мовними жанрами, де виділяються такі категорії як: загальноживана, розмовна, літературна, поетична, спеціалізована. “Регістр” слова визначається контекстом спілкування, який накреслює межі вибору мовних елементів, категоризуючи їх як: інтимний, неформальний, загальний, офіційний, високий [43].

У контексті перекладу текстів, перекладач виступає як медіатор у комунікації, будучи носієм суб'єктивних оцінок. Отже, оригінальне повідомлення доходить до адресата в адаптованому вигляді, оскільки перекладач трактує і передає інформацію через своє власне розуміння. В цьому процесі перекладач слугує як перший реципієнт оригінального тексту

і як відправник перекладеного повідомлення, тим самим беручи участь у створенні повідомлення на новому етапі комунікації. Суб'єктивні аспекти, що впливають на переклад, включають:

- ступінь уваги до певних елементів тексту та їх відношення до ключового змісту;
- здатність перекладача передати комунікативний ефект, зберігаючи текстовий елемент;
- інтерпретаційні зусилля перекладача, що можуть додати нові стилістичні елементи до тексту;
- особистий авторський стиль перекладача [39].

С. Б. Велединська зазначає, що автор може досягти прагматичного ефекту, використовуючи мовні елементи з високим прагматичним потенціалом, який посилюється через особливості лексичного значення або через унікальність формальних зв'язків між текстовими одиницями, відомими як прагмеми. Прагмеми визначаються як особлива категорія в процесі перекладу, оскільки вони дозволяють установити зв'язки в контексті не тільки на основі логіко-семантичних аспектів, а й з урахуванням коннотативних компонентів значення, відображаючи емоційні, стилістичні, асоціативно-образні перцепції автора інформації.

Текстові прагмеми відрізняються тим, що вони служать основою для досягнення кінцевого ефекту спілкування, виступаючи як ключові елементи в структурі висловлювання. Наприклад, для перекладача важливо визначити основну функцію тексту, на яку має бути зосереджена увага під час перекладу. При цьому важливо не лише аналізувати текст, але й враховувати контекст комунікації з усіма її складовими.

Процес перекладу вважається завершеним лише тоді, коли перекладений текст впливає на отримувача так само, як і оригінал, що можливо лише за умови, якщо перекладач точно розуміє намір автора

оригіналу і створює текст на іншій мові, що виконує аналогічну домінуючу функцію і має такий самий ефект на аудиторію.

Публіцистичні тексти вирізняються своєю приналежністю до публіцистичного стилю мовлення, який є одним із функціональних різновидів літературної мови, активно використовується в різноманітних сферах суспільства і охоплює широке коло тематик, включаючи політику, економіку, охорону здоров'я тощо. Цей стиль знаходить застосування в засобах масової інформації, політичних виступах, роботі партій та громадських організацій.

Однією з характерних рис публіцистичних текстів є використання політичної термінології, імен та назв, стандартних фраз, елементів розмовного стилю та сленгу. У газетно-інформаційному стилі політична термінологія часто має менш строгую і впорядковану систему, а значення деяких термінів може варіюватися залежно від ідеологічних уподобань [21].

Публіцистичний стиль характеризується емоційною насиченістю, наближаючись до мови художнього стилю і відрізняючись від нейтральності науково-технічних текстів. Це особливо важливо для залучення уваги читачів в інтернет-медіа, де сучасні тенденції мовного розвитку відображають динамічні зміни в суспільстві, включаючи використання розмовної лексики та фразеологізмів для створення образної та експресивної мови.

Мови невинно еволюціонують, приймаючи нові слова та вирази, що вносять свіжість, при цьому зберігаючи свою відмінність. Публіцистичний стиль у сучасних медіа, представляючи складну мережу взаємопов'язаних мовних елементів, стає джерелом багатьох новоутворень у лексиці мови.

Лексика, типова для публіцистичного стилю, також може зустрічатися в інших стилях, таких як офіційно-діловий чи науковий. Проте в публіцистичному стилі вона виконує унікальну роль – відтворює події та передає враження журналіста. Це забезпечується за допомогою образних

засобів мови, таких як порівняння, метафори, ідіоми, елементи гумору, сарказму, іронії. Абревіатури, часто використовувані в цьому стилі, зазвичай знайомі читачам, хоча іноді можуть зустрічатися незнайомі абревіатури, пояснення до яких надається у тексті чи в коментарях.

Синтаксис публіцистичного стилю характеризується використанням конструкцій з емоційним і експресивним навантаженням для привертання уваги аудиторії і, в деяких випадках, для стимулювання до певних дій. Серед синтаксичних особливостей можна виділити риторичні питання, питально-відповідну форму подачі, синтаксичні повтори для акцентування уваги, ексclamативні речення, апеляції, інверсію [42].

Таким чином, під прагматичним потенціалом тексту розуміється його здатність впливати на одержувача. Зокрема, у процесі перекладу важливо враховувати як змістовні, так і персональні особливості рецептора та перекладача. Публіцистичні тексти служать для інформування та впливу, використовуючи стиль, мовні засоби, синтаксис і структуру для досягнення цих цілей. Їхня особливість полягає у поєднанні інформаційної та впливової функцій, що надає текстам публіцистичного стилю як фактологічних, так і оцінних характеристик, при цьому вони також виконують комунікативну, естетичну та експресивну функції.

Прагматична складова тексту часто залишається поза усвідомленням читача, тому медіа використовують оцінну функцію для досягнення бажаного впливу. Це включає привертання уваги, підкреслення інформації, формування специфічного розуміння тексту, заклики до дії, представлення інформації як достовірної або помилкової, створення ілюзії об'єктивності для здобуття довіри читача, залучення читача до роздумів автора, навмисне перебільшення або зменшення певних аспектів.

У публіцистичному стилі для створення прагматичного впливу використовуються різноманітні засоби: лексичні, граматичні, текстові, стилістичні та графічні. При аналізі перекладу публіцистичних текстів слід

звертати увагу на як мовні, так і візуальні елементи, зокрема ілюстрації та відеоматеріали в онлайн-виданнях, оскільки вони безпосередньо впливають на сприйняття тексту.

Перекладачам ЗМІ необхідно уміти ідентифікувати фонетичні, лексичні та граматичні складнощі, аналізувати та вибирати адекватні еквіваленти. Знання лише граматики та теорії перекладу недостатньо для правильного розуміння тексту; важливо також тренувати переклад складних фраз і словосполучень.

Фонетичні та графічні засоби відіграють значну роль у прагматичному впливі на читача. Враження від слова формується не тільки зі значення, але й з особливостей звукового та візуального оформлення [39]. Неадекватне використання фонетичних елементів може знизити комунікативну ефективність мови. Ефективність публіцистичного тексту може бути підвищена через фонетично привабливі властивості мови та графічні прийоми, такі як звукові повтори, варіації шрифтів, нестандартне використання великих літер, застосування архаїчного правопису словосполучень.

Лексичний рівень представляє собою ключовий аспект прагматичного значення будь-якого тексту. Перекладачу необхідно знайти відповідний спосіб виразу, щоб точно передати прагматичний вплив, задуманий автором оригіналу, на мову отримувача. Аналізуючи англійськомовні статті, ми виявили, що тексти мас-медіа використовують яскраво емоційно забарвлену лексику, включно з колоквіалізмами, сленгом, неологізмами та запозиченнями.

Серед стилістичних засобів, що сприяють прагматичному впливу, виділяються різноманітні фігури мови. В публіцистичних текстах активно застосовуються епітети, метафори, метонімії, гіперболи, перифрази, алюзії та синекдохи. Сучасна публіцистика відзначається інтегрованим підходом, який об'єднує та підсилює вплив різних мовних прийомів [6].

Метафора є засобом передачі відчуттів, що не можуть бути виражені через логічний зв'язок. Порівняння, виконуючи роль часткового уподібнення двох об'єктів, слугує мовною категорією, що демонструє рівність чи нерівність, більший чи менший ступінь якості, що знаходить вираження як у граматичній категорії ступенів порівняння, так і в лексиці та фразеології, маючи за мету охарактеризувати об'єкт через зіставлення з іншим.

Епітет, як значний засіб індивідуалізації та типізації зображуваного, розкриває широкі можливості для унікального опису реальності. Він збагачує текст художніми означеннями різної семантики, надаючи йому експресивності. Епітети, як традиційний засіб, найяскравіше відображають індивідуальність автора, окреслюють стиль літературного напрямку та специфіку тематики. Вивчення епітетів охоплює аналіз їх морфолого-синтаксичної структури, розрізняючи епітети-слова (прикметники та дієприкметники) та епітети-словосполучення (комбінації прикметників з прислівниками або дієприкметників з іменниками у орудному відмінку), серед яких епітети-слова є найбільш поширеною групою.

Гіпербола являє собою умисне значне перебільшення, не маючи за ціль переконати аудиторію у правдивості поданої інформації. Мовці використовують гіперболу для підкреслення екстремального відхилення від звичайного, яке вже вкорінене у свідомості людей різних культур. Коли мовець вважає, що якась подія або якість драматично відрізняється від норми, він може застосувати гіперболу для її опису [33].

Синтаксична структура відіграє ключову роль у формуванні прагматичного впливу публіцистичних текстів, переважаючи над іншими мовними аспектами, оскільки саме через синтаксис мовні елементи об'єднуються у цілісну систему. В теорії систем прийнято розуміння системи як єдності елементів та їх взаємозв'язків, які надають системі та її компонентам особливі функціональні властивості. Це особливо актуально

для мови, де використання мовних одиниць і їх синтаксичне оформлення сприяє реалізації їх функціонального потенціалу. Специфіка синтаксису публіцистики полягає у тісній взаємодії зі стилістикою, перетворюючи синтаксичні структури на стилістичні фігури, включаючи розбиття на частини, сегментовані конструкції, риторичні питання, паралелізм та інші елементи динамічного синтаксису. Типові для публіцистичного стилю є еліптичні та розмовні конструкції, обмежене використання прикметникових і дієприкметникових оборотів та варіації відокремлень [25].

Обсяг змісту публіцистичних текстів впливає на їх синтаксичну конструкцію: короткі статті зазвичай мають просту структуру, в той час як тексти більшого обсягу використовують складніші синтаксичні конструкції, включно зі складнопідрядними та складносурядними реченнями, різними видами оборотів і відокремленими зворотами. Експресивна мета публіцистики, спрямована на вплив на читача та виклик відкритої оцінки, особливо яскраво проявляється у дебатах, критичному аналізі, різних оцінках суспільних явищ.

Оціночність в першу чергу проявляється через лексику: у значній присутності прикметників та іменників з явно вираженою оціночною семантикою; у способах метафоричного використання мови; у виборі фразеологічних зворотів; у особливостях застосування синтаксичних конструкцій. Відкрита оціночність і авторська позиція, будь то громадська чи інша, роблять публіцистичний стиль відмінним від художнього, стаючи його визначальною характеристикою. На відміну від художньої літератури, де може бути присутній підтекст, публіцистичний текст прямо висловлює ставлення до обговорюваних фактів, що впливає на стиль мови.

Особлива здатність слів формувати вплив на сприйняття і емоційну реакцію читача заслуговує на увагу. Автор через використання певних слів наперед визначає фокус уваги читача, намічаючи ключові факти та висновки, які в кінцевому підсумку можуть бути лише натякнуті. Таким

чином, інформація та судження, отримані читачем із тексту, залежать не лише від загальної тематики, а й від конкретних слів і структури матеріалу [28].

Переклад публіцистичних текстів вимагає від перекладача не лише вдосконалення майстерності у власній мові, але й здатності зацікавити читача, адаптувати текст для цільової аудиторії та зберегти його прагматичний вплив. Таким чином, якісний переклад публіцистичних текстів, завдання яких полягає не тільки в передачі інформації, а й у створенні емоційного відгуку у читача, вимагає від перекладача глибокого розуміння та професіоналізму.

1.2. Комунікативні ситуації та їх характеристики

Значення комунікації у сучасному прогресивному світі важко переоцінити. Ми живемо у час, коли потоки інформації огортають нас з усіх боків, а здатність ефективно взаємодіяти один з одним стає вирішальною як на особистісному, так і на професійному рівнях. Комунікація лежить в основі всіх людських відносин і є ключовим елементом у формуванні суспільства, культури та економіки.

У сучасному світі комунікація виходить далеко за рамки простого обміну інформацією. Вона стає засобом досягнення консенсусу, способом розв'язання конфліктів, інструментом для соціальних змін та культурного обміну. Цифровізація та глобалізація призвели до того, що важливість швидкого, ефективного та точного комунікаційного обміну зростає експоненційно. Технології забезпечують нам платформи для миттєвого обміну даними, ідеями та емоціями, перетворюючи світ на глобальне село, де відстані стають все менш значущими.

Однак, попри всі переваги, що їх пропонує сучасна комунікація, вона також несе в собі виклики. Інформаційне перенасичення, феномен "бульбашок фільтрів", де люди обмежують своє інформаційне оточення

однодумцями, і зростання дезінформації в інтернеті вимагають від людей більшої критичності та відповідальності у виборі та розповсюдженні інформації.

Комунікація впливає на формування ідентичності, культурні обміни та міжособистісні відносини. У міжкультурному контексті вона допомагає подолати стереотипи та підвищити рівень взаєморозуміння та толерантності між різними народами. В економічному аспекті, ефективна комунікація сприяє підвищенню продуктивності, інноваціям та розвитку бізнесу. У політичному житті, відкритий та прозорий комунікаційний обмін забезпечує підтримку демократії та громадянської участі.

Ключовим аспектом сучасної комунікації є розвиток комунікативної компетентності, яка включає здатність не лише передавати інформацію, але й розуміти іншу сторону, емпатію, здатність до критичного мислення та аналізу отриманої інформації. Розвиток цих навичок важливий не тільки для особистісного зростання, але й для забезпечення ефективної взаємодії в соціальних, професійних та глобальних контекстах [11].

У світлі постійної зміни та нестабільності, які характеризують сучасний світ, комунікація стає не просто інструментом виживання, а ключовим елементом розвитку та прогресу. Вона дозволяє не лише адаптуватися до змін, а й активно формувати майбутнє, будувати нові відносини, розвивати бізнес та впливати на соціальні процеси. Тому розуміння та вдосконалення комунікативних навичок є невід'ємною частиною сучасної освіти та професійного розвитку, ключем до успіху в усіх сферах життя.

Комунікативна ситуація може бути описана як будь-яка ситуація, в якій відбувається обмін інформацією між двома або більше особами. Цей обмін може здійснюватися вербально або невербально і відіграє важливу роль у формуванні взаєморозуміння, стосунків, а також у передачі знань та культурних цінностей.

Поняття комунікативної ситуації охоплює широкий спектр аспектів, включаючи учасників комунікації, їхні цілі, контекст, в якому відбувається комунікація, засоби комунікації, які використовуються, а також потенційні бар'єри, що можуть вплинути на ефективність комунікації. Важливим є визнання того, що кожна комунікативна ситуація є унікальною та може залежати від багатьох змінних [13].

Учасники комунікації, їхні ролі та статус визначають динаміку взаємодії та способи обміну інформацією. Цілі комунікації можуть варіюватися від передачі простої інформації до спроби змінити думки, ставлення або поведінку співрозмовника. Контекст комунікації включає фізичне оточення, культурні та соціальні аспекти, які можуть суттєво вплинути на інтерпретацію повідомлень.

Засоби комунікації, які використовуються у комунікативній ситуації, також є важливим аспектом. Вони можуть включати мову, письмо, жести, міміку та інші невербальні засоби. Вибір засобу комунікації залежить від багатьох факторів, включаючи доступність, зручність, особисті переваги учасників та специфіку ситуації.

Комунікативні бар'єри, такі як мовні розбіжності, культурні відмінності, емоційні стани учасників, а також технічні проблеми, можуть ускладнити процес комунікації та вимагають від учасників зусиль для їх подолання. Ефективне взаєморозуміння в комунікативній ситуації часто залежить від здатності учасників виявляти емпатію, адаптуватися до потреб співрозмовника та використовувати відповідні стратегії комунікації.

Основні характеристики комунікативних ситуацій формують умови та контекст, в яких відбувається комунікація, визначаючи ефективність та результативність обміну інформацією між учасниками. Визначення учасників комунікації, контексту комунікації та цілей комунікації є ключовими для глибокого розуміння процесу комунікації та його впливу на індивідуальні та колективні результати.

Учасники комунікації представляють собою осіб або групи, які беруть участь у процесі обміну інформацією. Вони можуть бути відправниками, які кодують та передають повідомлення, або отримувачами, які декодують та інтерпретують повідомлення. Роль учасників може змінюватися протягом комунікативного процесу, особливо в інтерактивних формах комунікації, таких як діалог або дискусія. Важливим аспектом є також соціальний статус, культурний та особистісний контекст кожного учасника, оскільки ці фактори впливають на сприйняття та інтерпретацію повідомлень.

Контекст комунікації охоплює умови та обставини, в яких відбувається комунікація. Він може бути фізичним, соціальним, культурним або психологічним. Фізичний контекст включає місцезнаходження та середовище, де відбувається комунікація, наприклад, в офісі, на вулиці або в інтернеті. Соціальний контекст відноситься до соціальних відносин та структур, які існують між учасниками. Культурний контекст включає звичаї, традиції та цінності, які впливають на комунікаційні процеси. Психологічний контекст стосується емоційного стану та особистісних характеристик учасників, які можуть впливати на їх здатність сприймати та передавати інформацію [40].

Цілі комунікації можуть бути різноманітними та залежать від намірів учасників. Вони можуть включати обмін інформацією, переконання, навчання, розв'язання конфліктів, зміцнення відносин тощо. Цілі визначають вибір засобів комунікації, структуру повідомлення та стратегії взаємодії. Важливо, щоб цілі були зрозумілі та прийнятні для всіх учасників, оскільки це сприяє ефективності комунікації та досягненню бажаних результатів.

Розуміння основних характеристик комунікативних ситуацій є важливим для аналізу та оптимізації комунікаційних процесів в різних сферах життя. Воно дозволяє краще планувати та реалізовувати комунікаційні стратегії, а також розробляти навички, необхідні для

ефективної взаємодії. Учасники, контекст та цілі комунікації взаємопов'язані та взаємозалежні, що робить комунікаційний процес складним, але й надзвичайно цікавим об'єктом для вивчення та розуміння.

Типи комунікативних ситуацій можна класифікувати за різними критеріями, серед яких особливо важливе місце займають формальні та неформальні, а також вербальні та невербальні комунікативні ситуації. Розуміння цих типів дозволяє глибше аналізувати процеси комунікації та вдосконалювати навички взаємодії між людьми.

Формальні комунікативні ситуації характеризуються визначеною структурою, правилами та очікуваннями. Такі ситуації часто зустрічаються в професійному контексті, наприклад, на засіданнях, конференціях, офіційних переговорах, а також у навчальному процесі. У формальних комунікативних ситуаціях велика увага приділяється точності передачі інформації, використанню спеціалізованої термінології та дотриманню етикету. Ефективність комунікації в таких умовах часто залежить від здатності учасників дотримуватися певних норм і правил, а також від їхньої компетентності у відповідній сфері [48].

Навпаки, неформальні комунікативні ситуації менш структуровані і характеризуються відсутністю строгих правил та формальностей. Такі ситуації зазвичай виникають у повсякденному житті, наприклад, під час неформальних зустрічей з друзями, родиною або колегами під час перерви на каву. У неформальних комунікативних ситуаціях більше простору для особистісного вираження, використання жартів, ідіом та неофіційної мови. Емоційна відкритість та невимушеність сприяють створенню довірливого середовища, яке може підсилювати зв'язки між людьми.

Вербальні комунікативні ситуації засновані на використанні словесних засобів для передачі інформації та вираження думок. Мова може бути усною або письмовою, а її вибір залежить від конкретної ситуації та цілей комунікації. Вербальна комунікація дозволяє точно та ефективно

передавати складні ідеї, аргументувати позиції, обмінюватися знаннями та переживаннями. Однак успіх вербальної комунікації залежить від володіння мовою, здатності до ясного та логічного викладу матеріалу, а також від вміння слухати та розуміти співрозмовника.

Невербальні комунікативні ситуації використовують немовні засоби для передачі інформації, такі як міміка, жести, погляди, тон голосу, постава тіла та використання простору. Невербальна комунікація часто супроводжує вербальну, підсилюючи або, навпаки, суперечачи словесному повідомленню. Цей тип комунікації має велике значення у формуванні перших вражень, вираженні емоцій, ставлення та намірів. Невербальні сигнали можуть допомогти встановити зв'язок між учасниками комунікації, вказати на ступінь їхньої залученості та відкритості до діалогу.

Вербальна комунікація, що включає в себе усне та письмове слово, є основним засобом обміну інформацією, ідеями та емоціями між людьми. Її якість та ефективність визначаються здатністю точно передавати думки, забезпечувати зрозумілість повідомлення та досягати цілей комунікації.

Якість вербальної комунікації тісно пов'язана з вибором лексики, граматичною коректністю, стилем викладу та адаптацією мови до контексту та аудиторії. Висока якість комунікації досягається, коли повідомлення формулюється чітко та логічно, відсутні неоднозначності або непорозуміння, а мова адаптована до сприйняття слухача чи читача. Важливим аспектом є також здатність використовувати мовні засоби для вираження нюансів думки та емоцій, що сприяє глибшому розумінню та емоційному зв'язку між учасниками комунікації [56].

Ефективність вербальної комунікації вимірюється ступенем досягнення комунікативних цілей, таких як інформування, переконання, навчання або розв'язання конфліктів. Ефективна комунікація передбачає, що повідомлення не тільки зрозуміле, але й здатне вплинути на знання, ставлення або поведінку отримувача в бажаному напрямку. Вона залежить

від здатності відправника адекватно вибирати мовні та стилістичні засоби, структурувати інформацію та ефективно адаптуватися до змінюваних умов комунікаційного процесу.

Ключовим фактором ефективної вербальної комунікації є активне слухання, що передбачає здатність не тільки чути слова співрозмовника, але й розуміти наміри, емоції та підтексти, які лежать за ними. Активне слухання сприяє взаєморозумінню, побудові довіри та виявленню інтересу до думок та почуттів іншої сторони.

Здатність до критичного мислення та саморефлексії також відіграє важливу роль у підвищенні якості та ефективності вербальної комунікації. Вона дозволяє оцінювати власні повідомлення з погляду їх зрозумілості, адекватності та впливу на отримувача, а також коригувати комунікативні стратегії відповідно до отриманої зворотного зв'язку.

У контексті глобалізації та розвитку інформаційних технологій, якість та ефективність вербальної комунікації набувають ще більшого значення. Вони визначають успіх у професійній діяльності, освіті, міжкультурній взаємодії та соціальних мережах, вимагаючи від людей постійного розвитку комунікативних навичок та адаптації до змінюваних умов спілкування [3].

Невербальна комунікація охоплює широкий спектр людської поведінки, включаючи вираз обличчя, жести руками, позу, контакт очима, тон голосу, темп мови, а також використання простору та тілесний дотик. Всі ці елементи взаємодіють з вербальною комунікацією, роблячи спілкування багатогранним та глибоким.

Міміка є одним із найважливіших засобів невербальної комунікації, оскільки вираз обличчя може надсилати сильні емоційні сигнали, що доповнюють або змінюють вербальне повідомлення. Людське обличчя здатне демонструвати широкий спектр емоцій, від щастя до смутку, від здивування до гніву, що дозволяє співрозмовникам краще розуміти один одного та адаптуватися до емоційного стану партнера по комунікації.

Жести руками та рухи тіла також є важливими елементами невербальної комунікації, оскільки вони можуть підкреслити або наголосити на певних моментах розмови, допомогти в структуруванні інформації, а також висловити ставлення або емоції без використання слів. Наприклад, розкриті руки можуть символізувати відкритість та чесність, тоді як перехрещені руки на грудях часто сприймаються як знак закритості або оборони.

Поза та постава тіла також несуть важливу інформацію у процесі спілкування, вказуючи на ступінь впевненості, відкритості або, навпаки, на нервовість чи замкненість. Стійка, направлена в бік співрозмовника, може вказувати на інтерес та залученість, тоді як ухилення погляду або закрита поза можуть сигналізувати про небажання спілкуватися.

Контакт очима є ще одним критично важливим аспектом невербальної комунікації, що допомагає встановлювати зв'язок між учасниками спілкування, виражати увагу, інтерес та емоційну залученість. Тривалість та інтенсивність контакту очима може багато сказати про відносини між людьми, їхній емоційний стан та наміри.

Тон голосу та темп мови, хоча й можуть сприйматися як частина вербальної комунікації, насправді є значущими невербальними сигналами, що вказують на емоційний стан, ступінь впевненості або сумніву, а також на ставлення до теми розмови або співрозмовника.

Комунікативні бар'єри є перешкодами, які ускладнюють процес ефективного обміну інформацією між учасниками комунікації. Вони можуть виникати на різних етапах комунікаційного процесу та бути пов'язані з різноманітними факторами, включаючи мовні розбіжності, психологічні особливості, культурні відмінності, фізичні обмеження та технологічні недоліки. Розуміння та вміння подолати ці бар'єри є ключовими для покращення комунікації та забезпечення ефективного взаєморозуміння [46].

Одним із найпоширеніших комунікативних бар'єрів є мовна відмінність. Це не лише про розбіжності між мовами, а й про використання жаргону, професійної термінології або складних мовних конструкцій, що не зрозумілі для співрозмовника. Наприклад, медичний спеціаліст, який використовує фахову термінологію під час спілкування з пацієнтом, може не бути зрозумілим, що призводить до непорозумінь і помилкового розуміння медичних рекомендацій.

Психологічні бар'єри також іграють значну роль у комунікації. Вони можуть включати страх перед висловлюванням своєї думки, низьку самооцінку, передумови або стереотипи. Наприклад, якщо співробітник боїться критики, він може уникати висловлювання своїх ідей на зборах, що обмежує обмін інформацією та інноваційні рішення.

Культурні бар'єри виникають через відмінності в цінностях, переконаннях та звичках між людьми з різних культурних середовищ. Такі розбіжності можуть впливати на інтерпретацію повідомлень, вибір мовних засобів та невербальну комунікацію. Наприклад, у деяких культурах прямий зоровий контакт вважається ознакою впевненості та чесності, тоді як у інших - це може сприйматися як неповага або виклик.

Фізичні бар'єри пов'язані з обмеженнями фізичного середовища, які ускладнюють комунікацію [18]. Це може бути шум у приміщенні, недостатнє освітлення або відстань між співрозмовниками. Наприклад, гучний шум на виробництві може перешкоджати розумінню усних інструкцій, що збільшує ризик помилок або небезпеки.

Технологічні бар'єри виникають, коли недоліки або обмеження в комунікаційних технологіях перешкоджають ефективному обміну інформацією. Наприклад, погане з'єднання під час відеоконференції може призвести до втрати важливої інформації та непорозумінь між учасниками.

Оскільки комунікація лежить в основі людських відносин, розуміння та застосування способів подолання цих бар'єрів може значно покращити

якість та продуктивність спілкування. Ефективне спілкування вимагає не лише здатності передавати інформацію, але й здатності слухати, адаптуватися та реагувати на потреби та очікування співрозмовника.

Першим кроком у подоланні комунікативних бар'єрів є їх ідентифікація. Визначивши конкретні перешкоди, які стоять на шляху ефективного обміну інформацією, можна розробити стратегії для їх усунення. Це можуть бути мовні розбіжності, культурні відмінності, психологічні бар'єри, технологічні обмеження або фізичні перешкоди.

Для подолання мовних бар'єрів важливо використовувати просту та зрозумілу мову, уникати складної термінології та жаргону, якщо співрозмовник може не бути з ними знайомий. Використання візуальних засобів комунікації, таких як діаграми, графіки та ілюстрації, також може сприяти кращому розумінню. Для людей, які говорять на різних мовах, може бути корисним застосування перекладачів або вивчення базових фраз мови співрозмовника.

Культурні бар'єри вимагають від людей глибшого розуміння та поваги до культурних особливостей інших. Це може включати навчання культурним нормам, традиціям та віруванням, що дозволить уникнути непорозумінь та конфліктів. Важливо також бути відкритими до невербальних сигналів, оскільки вони можуть значно відрізнитися між культурами [21].

Подолання психологічних бар'єрів вимагає розвитку навичок активного слухання, емпатії та відкритості. Важливо створити довірливе середовище, де учасники комунікації можуть вільно висловлювати свої думки та емоції без страху бути осудженими або неправильно зрозумілими. Використання позитивного підкріплення, такого як похвала або вдячність за поділену інформацію, також може сприяти подоланню психологічних бар'єрів.

Технологічні бар'єри можна подолати шляхом вибору найбільш підходящих засобів комунікації, які відповідають конкретним потребам та умовам. Це може включати оновлення або модернізацію технологічного обладнання, використання програмного забезпечення для відеоконференцій або електронних систем обміну повідомленнями, які забезпечують високу якість зв'язку.

Фізичні бар'єри можуть бути подолані шляхом адаптації середовища для забезпечення комфортного та ефективного спілкування. Це може включати оптимізацію освітлення, зниження рівня шуму, забезпечення доступності для людей з обмеженими можливостями та створення зручного простору для зустрічей та діалогу.

Соціальні мережі в сучасному світі відіграють визначну роль як майданчик для комунікативних ситуацій, трансформуючи способи, якими люди взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією та формують власні соціальні зв'язки. Від моменту свого зародження соціальні мережі стали не просто засобом зв'язку, але й важливим елементом соціальної структури, впливаючи на культурні, політичні, освітні та економічні аспекти суспільства.

Соціальні мережі, такі як Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn та інші, надають користувачам платформу для широкого спектра комунікативних актів: від приватного спілкування до публічних дискусій, від обміну миттєвими повідомленнями до публікації довгих текстів, відео та фотографій. Це дозволяє людям підтримувати зв'язок незалежно від географічного розташування, часу доби або соціального статусу.

Однією з ключових характеристик соціальних мереж є їхня здатність до формування та підтримки спільнот, заснованих на спільних інтересах, переконаннях або цінностях. Це створює умови для виникнення нових форм соціальної ідентичності та взаємодопомоги, дозволяє людям виявляти та

розвивати свої таланти, обговорювати актуальні питання та мобілізуватися для досягнення спільних цілей [34].

Проте використання соціальних мереж як майданчика для комунікативних ситуацій також має свої труднощі та виклики. Інформаційне перенасичення, проблеми з приватністю даних, поширення фейкових новин та цифрове вигорання – лише деякі з них. Крім того, соціальні мережі можуть сприяти формуванню "фільтр-бульбашок" та "ехо-камер", де користувачі стикаються лише з односторонньою інформацією, що підтримує їхні вже існуючі переконання.

Для подолання цих труднощів та оптимізації використання соціальних мереж як ефективного інструменту комунікації важливо розвивати критичне мислення, відповідальне ставлення до споживання та розповсюдження інформації, а також використовувати доступні інструменти для захисту приватності та цифрового добробуту.

Міжкультурна комунікація є невід'ємною частиною глобалізованого світу, де люди з різноманітних культурних та етнічних середовищ постійно взаємодіють один з одним. Ця комунікація охоплює обмін інформацією, ідеями, цінностями та переконаннями між людьми, які належать до різних культурних груп. Особливості міжкультурної комунікації вимагають глибокого розуміння та поваги до культурних відмінностей, а також розвитку специфічних навичок та стратегій для ефективного спілкування.

Однією з ключових особливостей міжкультурної комунікації є висока ймовірність виникнення непорозумінь та конфліктів, що обумовлено різницею в мові, невербальних сигналах, контекстуальних знаннях, цінностях та поведінкових нормах. Наприклад, жест, який в одній культурі вважається дружелюбним, у іншій може бути інтерпретований як грубість. Також, ступінь прямолінійності або непрямолінійності у спілкуванні може значно відрізнятись між культурами, що вимагає від співрозмовників гнучкості у виборі способів вираження своїх думок [26].

Для ефективної міжкультурної комунікації необхідно розвивати культурну обізнаність, яка включає розуміння власних культурних передумов та впливу, який вони можуть мати на спілкування, а також здатність виявляти та цінувати культурні відмінності інших. Це передбачає не лише знання про звичаї, традиції та мову іншої культури, але й розуміння більш глибоких аспектів, таких як цінності, ставлення до часу, влади, індивідуалізму та колективізму.

Активне слухання та емпатія є ключовими компонентами успішної міжкультурної комунікації. Здатність уважно слухати, спостерігати та інтерпретувати невербальні сигнали дозволяє краще розуміти співрозмовника, його наміри та емоції, що сприяє побудові довіри та взаєморозуміння.

Адаптація комунікативного стилю також відіграє важливу роль у міжкультурній взаємодії. Це може включати зміну мови, тону, жестів або структури повідомлення для кращої відповідності культурним очікуванням співрозмовника. Важливо також бути відкритими до зворотного зв'язку та готовими до корекції власних помилок у спілкуванні.

Роль емоційного інтелекту у вирішенні конфліктів є надзвичайно значущою, оскільки емоційний інтелект (EI) дозволяє людям краще розуміти, управляти власними емоціями та емоціями інших, що є ключовим для ефективного вирішення конфліктних ситуацій. Емоційний інтелект включає здатність сприймати емоції, інтегрувати емоційну інформацію для обдумування дій, розуміти емоції та управляти ними, що сприяє розвитку особистісного та соціального добробуту.

У контексті вирішення конфліктів, особи з високим рівнем емоційного інтелекту здатні краще ідентифікувати та розуміти причини конфлікту, включаючи емоційні потреби та мотиви всіх учасників. Це дозволяє підходити до конфлікту не як до змагання або боротьби, а як до можливості для діалогу та взаєморозуміння. EI сприяє розвитку емпатії,

тобто здатності вживатися в почуття інших, що є важливим для знаходження спільної мови та розробки компромісних рішень [4].

Крім того, управління власними емоціями, яке є частиною емоційного інтелекту, важливе для того, щоб запобігти ескалації конфлікту. Особи з високим ЕІ здатні заспокоїти себе в стресових ситуаціях, утриматися від імпульсивних дій, які можуть погіршити ситуацію, та підтримувати конструктивний підхід до вирішення проблем.

Розвиток емоційного інтелекту є процесом, що вимагає свідомих зусиль та практики. Один із способів розвитку ЕІ - це підвищення самосвідомості, що включає рефлексію над власними емоціями, розуміння їх причин та впливу на поведінку. Це можна робити через ведення щоденника емоцій, медитацію або психотерапію.

Покращення емпатії, іншого компонента ЕІ, можливе через активне слухання та спроби зрозуміти перспективу іншої особи без передчасних суджень. Це включає зосередження уваги на словах співрозмовника, невербальних сигналах, а також виявлення щирого інтересу до його думок та почуттів.

Важливим аспектом є також розвиток навичок управління емоціями. Це може включати техніки стрес-менеджменту, такі як дихальні вправи, релаксація, планування часу для відпочинку та хобі, які допомагають знизити рівень стресу та підвищити емоційну рівновагу.

Таким чином, розвиток навичок соціальної взаємодії, що включає вміння ефективно спілкуватися, встановлювати та підтримувати стосунки, вирішувати конфлікти та працювати в команді, є невід'ємною частиною розвитку емоційного інтелекту. Це може бути досягнуто через участь у групових заходах, тренінгах соціальних навичок або командних спортивних змаганнях.

Комунікативні ситуації можуть бути різноманітними, від неформального обміну думками до формальних презентацій або

переговорів, і кожна з них вимагає адекватного розуміння для ефективного спілкування [29].

Значення розуміння комунікативних ситуацій полягає в тому, що це дозволяє особі адаптувати своє повідомлення, стиль спілкування та поведінку до конкретного контексту, аудиторії та цілей комунікації. Такий підхід сприяє збільшенню ефективності обміну інформацією, покращенню розуміння між учасниками комунікації та зменшенню ймовірності виникнення непорозумінь.

Одним із ключових елементів розуміння комунікативних ситуацій є здатність виявляти та інтерпретувати невербальні сигнали, такі як жести, міміка, поза та інтонація голосу. Невербальні сигнали можуть нести значну частину інформації, яка доповнює або навіть змінює значення вербальних повідомлень. Тому розвиток уваги до невербальної комунікації є важливим кроком для покращення розуміння комунікативних ситуацій.

Крім того, розуміння культурних відмінностей відіграє важливу роль у міжкультурній комунікації. Культурний контекст впливає на способи вираження думок, норми спілкування та очікування від комунікаційного процесу. Обізнаність з культурними особливостями допомагає адаптувати повідомлення таким чином, щоб воно було сприйнято позитивно в різних культурних контекстах.

Для покращення розуміння комунікативних ситуацій важливо розвивати емпатію – здатність вживатися в почуття інших людей. Емпатія дозволяє краще розуміти емоційний стан співрозмовника, його потреби та очікування, що є ключовим для налагодження ефективного діалогу.

Також корисно практикувати активне слухання, яке передбачає повну концентрацію на співрозмовнику, відкладення власних суджень та надання зворотного зв'язку. Активне слухання сприяє глибшому розумінню повідомлень, що передаються, та демонструє повагу до співрозмовника.

Розвиток гнучкості у спілкуванні є важливим для адаптації до різноманітних комунікативних ситуацій. Це включає готовність змінювати комунікативні стратегії в залежності від потреб ситуації, здатність швидко переоцінювати власні підходи та коригувати поведінку для досягнення кращих результатів у спілкуванні [17].

Отже, розуміння комунікативних ситуацій є ключовим для успішної взаємодії в соціальному та професійному житті. Розвиток відповідних навичок та компетенцій сприяє не лише покращенню індивідуальної комунікаційної ефективності, але й сприяє створенню гармонійних відносин, заснованих на взаєморозумінні та повазі.

1.3. Прагматичні особливості театрального діалогу

Театральний діалог – один з центральних елементів театального мистецтва, який виконує ключову роль у створенні сценічної дії, розвитку сюжету та характерів персонажів. Діалог - це обмін репліками між акторами на сцені, що відображає взаємодію персонажів, їх внутрішній стан та стосунки, а особливістю театального діалогу є його безпосередність та присутність аудиторії, що робить кожен виступ унікальним актом комунікації.

Загальне визначення театального діалогу можна сформулювати як динамічний обмін мовленнєвими актами між персонажами, який слугує засобом розкриття теми, ідеї п'єси, емоційного стану героїв та їх розвитку протягом сюжету. Діалог в театрі не просто передає інформацію чи служить засобом розповіді, але й стає потужним інструментом впливу на глядача, дозволяючи йому глибше зануритися в атмосферу вистави та емоційно відгукнутися на події, що відбуваються на сцені.

Важливість театального діалогу в мистецтві театру не може бути переоцінена. Він є не лише засобом вираження думок та почуттів персонажів, але й слугує мостом між сценою та залом, створюючи простір

для емпатії та ідентифікації. Діалог дозволяє автору п'єси та режисеру впливати на сприйняття глядача, надавати глибину сюжету та персонажам, а також забезпечує динаміку та напруженість дії [15].

У театральному діалозі важливу роль відіграє його структура та форма, що можуть варіюватися в залежності від жанру і стилю, а також від певної епохи у п'єсі. Класичний драматичний діалог може бути строго структурованим та ритмізованим, у той час як сучасний театр здебільшого експериментує з формами та методами діалогу, включаючи монологи, внутрішні діалоги персонажів, або навіть використовуючи мультимедійні засоби для створення діалогічного простору.

Крім того, театральний діалог часто є засобом вираження соціальних, політичних та філософських ідей, дозволяючи автору коментувати актуальні проблеми суспільства, задавати моральні питання та спонукати глядачів до рефлексії. Саме через це діалог у театрі набуває не просто артистичного, але й глибокого соціального значення.

Від античності до сучасності, театральний діалог трансформувався, відображаючи еволюцію мислення, звичаї, ідеали та технології кожної епохи, підкреслюючи важливість театру як засобу соціального коментаря та дзеркала суспільства.

У античні часи театр, особливо в Греції, служив не лише розвагою, але й важливим засобом освіти та культурного обміну. Діалоги в трагедіях Есхіла, Софокла, та комедіях Аристофана не тільки розкривали конфлікти та характери, але й висвітлювали моральні та філософські питання, актуальні для суспільства. Важливою особливістю античного театру була його колективна природа, де хор виконував роль посередника між персонажами і глядачами, вносячи в діалог рефлексивний аспект.

Середньовіччя принесло значні зміни в театральний діалог, з огляду на релігійний контекст та дидактичні цілі театральних постановок того часу. Літургійні драми та містерії зосереджувалися на біблійних історіях, а діалог

служував переважно для навчання та моралізування. Цей період позначений меншою експресією індивідуальних емоцій та характерів, натомість акцент був на колективні цінності та універсальні істини [30].

Ренесанс відновив зацікавлення до античної культури, внаслідок чого театральний діалог знову став засобом дослідження людської природи, етики та індивідуалізму. Шекспір, Марло та інші драматурги того часу майстерно використовували діалог для створення складних, багатогранних персонажів та інтриг, які занурюють глядача в розмірковування про особистісні конфлікти, соціальну справедливість та мораль.

Епоха Відродження започаткувала нові ідеї просвітництва, критики соціальних порядків та політичного сатиризму. Театральний діалог став ще більш різноманітним, інкорпорує філософські дискусії, гострі соціальні коментарі та психологічний реалізм. Мольєр, Шиллер та інші майстри слова використовували діалог як спосіб критики суспільства, дослідження міжособистісних відносин та розкриття глибин людської психіки [26].

У XX та XXI ст. театральний діалог продовжує еволюціонувати з появою нових технологій, естетик та філософії. Модернізму і постмодернізму характерні експерименти з формою, структурою діалогу та способами його виконання. Сучасні драматурги, такі як Беккет, Пінтер, Кушнер експериментують з мовою, простором та часом, розширюючи межі театального діалогу, щоб висвітлити комплексність сучасного існування, занурюючи глядача в глибокі рефлексії про ідентичність, владу, конфлікти та міжлюдські взаємини.

Вплив культурних і соціальних змін на розвиток діалогу в театрі відображає глобальні трансформації в суспільстві. Від античності до сучасності, театральний діалог служував не лише дзеркалом певної епохи, але й активним учасником культурних дискусій, відіграючи важливу роль у формуванні суспільної свідомості та культурної ідентичності. Через діалог між персонажами та глядачами, театр продовжує бути майданчиком для

обговорення актуальних питань, викликів та пошуку відповідей на вічні запитання людства [14].

Театральний діалог, як складова частина драматичного твору, несе в собі велику кількість функцій, серед яких особливе місце займають комунікативна, експресивна та педагогічна. Кожна з цих функцій впливає на формування сенсу та визначає спосіб взаємодії між акторами на сцені та між виставою та її глядачами.

Комунікативна функція діалогу в театрі є фундаментальною, адже саме через діалог відбувається передача інформації між персонажами, а також між акторами та глядачами. Театральний діалог слугує мостом для комунікації ідей, думок, емоцій та конфліктів, які лежать в основі сюжету. Через обмін репліками відбувається розгортання драматичної дії, розкриття характерів персонажів та їхніх взаємовідносин. Комунікативна функція також забезпечує залучення глядача до переживання вистави, дозволяючи йому встановити емоційний зв'язок з персонажами та подіями на сцені.

Експресивна функція діалогу в театрі дозволяє акторам виразити внутрішній світ персонажів, їх почуття, мрії, прагнення та страхи. Через діалог персонажі виявляють свої емоційні стани, що допомагає глядачам краще зрозуміти мотивацію їхніх дій та глибину їхніх переживань. Експресивність діалогу може бути досягнута за допомогою вибору слів, інтонації, пауз та акцентів, які разом створюють багатий емоційний ландшафт вистави. Експресивна функція також слугує засобом для створення особливої атмосфери вистави, надаючи їй унікального характеру та глибини.

Педагогічна функція діалогу в театрі відображає його здатність впливати на свідомість та світогляд глядача, надаючи можливість для рефлексії та самопізнання. Через діалог театр може порушувати важливі соціальні, етичні та філософські питання, спонукаючи глядачів до роздумів над різними аспектами людського існування. Педагогічна функція не

обмежується лише навчанням або вихованням у традиційному розумінні, але й передбачає стимулювання критичного мислення, здатності співпереживати та розуміння різноманітності людських досвідів. У сукупності, комунікативна, експресивна та педагогічна функції діалогу в театрі визначають його як потужний засіб художнього вираження та соціальної взаємодії. Театральний діалог не лише сприяє розвитку сюжету та характерів, але й забезпечує глибоку емоційну та інтелектуальну взаємодію між виставою та її аудиторією, роблячи театр одним з найбільш впливових видів мистецтва [24].

Театральний діалог не просто обмін репліками між персонажами, але й комплексний процес, що залучає емоційні, психологічні та соціальні аспекти взаємодії, які визначають унікальність театрального досвіду для кожного глядача.

Взаємодія між акторами через діалог в театрі є головним елементом створення динаміки сценічної дії. Цей процес не обмежується лише словесним обміном; він також включає невербальні засоби комунікації, такі як жести, міміка, погляди та тілесні рухи, що допомагає створити повноцінний образ взаємодії персонажів. Актори використовують діалог як засіб для розкриття характерів своїх персонажів, показуючи їх мотивацію, прагнення та конфлікти. Водночас, через діалог актори мають змогу впливати один на одного на сцені, забезпечуючи розвиток сюжету та підтримуючи напруженість дії. Така взаємодія вимагає від акторів не лише технічної майстерності в оволодінні словесним матеріалом, але й глибокого розуміння психології своїх персонажів та здатності емпатійно сприймати партнерів по сцені.

Взаємодія акторів з аудиторією через діалог відкриває ще один вимір театральної комунікації. Тут діалог перетворюється на засіб безпосереднього звернення до глядачів, їхнього залучення до переживання сценічної дії та стимулювання рефлексії. Актори, використовуючи діалог, не

лише передають контент п'єси, але й намагаються встановити емоційний зв'язок з аудиторією, залучити її до процесу співпереживання та інтелектуальної взаємодії. Це досягається через інтонаційне забарвлення словесних образів, акцентування уваги на ключових моментах діалогу та використання пауз, які дозволяють глядачам замислитись над почутим. Особливо важливим це стає в моменти прямого звернення до аудиторії, коли грань між сценою та залом стирається, а діалог стає містком, що з'єднує внутрішній світ вистави з внутрішнім світом кожного глядача [19].

Жанр та стиль п'єси значною мірою впливають на вибір лексики, синтаксичні конструкції, та ритм мовлення персонажів, визначаючи унікальний характер кожної театральної вистави.

Лексика в театральному діалозі не просто слугує засобом комунікації між персонажами, але й відображає глибину їхніх думок, культурне та соціальне походження, особистісні характеристики, а також загальний тон вистави. Використання специфічної лексики може підкреслити історичну епоху або соціальний контекст п'єси, додати колориту мовленню персонажів та зробити їх більш реалістичними. Наприклад, архаїчна або професійна лексика може бути використана для створення атмосфери певного історичного періоду або для демонстрації особливостей певної професії чи соціального стану персонажів.

Синтаксис у театральному діалозі також відіграє ключову роль, оскільки структура речень може впливати на ритмічність мовлення, його емоційну насиченість та зрозумілість для глядачів. Комплексні синтаксичні конструкції можуть використовуватися для вираження складних думок або емоцій, в той час як прості, короткі речення можуть слугувати для створення динаміки дії або підкреслення емоційної напруги. Варіації в синтаксисі дозволяють акторам змінювати темп мовлення, додавати паузи для наголосу чи створення ефекту очікування, що збільшує вплив діалогу на сприйняття вистави глядачем.

Ритм у театральному діалозі є не менш важливим, оскільки він впливає на музикальність мовлення та загальну атмосферу вистави. Ритмічність діалогу може бути використана для створення певного настрою, емоційного фону або навіть для підкреслення ключових моментів у сюжеті. В драматичних п'єсах часто використовуються ритмічні переривання, які додають напруги та емоційної ваги діалогу, тоді як у комедіях можуть застосовуватися швидкі, ритмічні обміни репліками, що створюють ефект легкості та гумору [9].

Жанр та стиль п'єси значно впливають на вибір лексики, синтаксису, та ритму в діалозі. Таким чином, у трагедіях переважають високий стиль, складні синтаксичні конструкції та повільний, вагомий ритм, що відповідає серйозності тематики та глибині конфліктів. У комедіях навпаки використовуються простіша лексика, легкий та ігровий синтаксис, швидкий ритм, що сприяє створенню веселого та невимушеного настрою. Сучасні драматичні твори часто експериментують з мовою, змішуючи різні стилі, жанри та мовні рівні, що дозволяє драматургам та режисерам створювати новітні театральні форми, які відображають складність сучасного світу.

Інтерактивність театрального діалогу відкриває нові горизонти у взаємодії між виставою та глядачем, розширюючи традиційне розуміння театру як односторонньої комунікації. У сучасному театральному мистецтві діалог не обмежується лише словесним обміном між персонажами на сцені; він стає засобом залучення глядача до активної участі в театральному процесі, перетворюючи аудиторію з пасивних спостерігачів на активних учасників драматичної дії.

Одним із способів залучення глядача до діалогу в театрі є безпосереднє звернення персонажів до аудиторії, що руйнує уявну "четверту стіну" та створює ілюзію безпосередньої бесіди. Такі звернення можуть мати різноманітний характер - від риторичних питань до глядачів, які спонукають до роздумів над порушеними у виставі темами, до

імпровізованих діалогів, де глядачі мають можливість відповідати акторам, тим самим впливаючи на розвиток сценічної дії.

Інший метод інтерактивності - це використання технологій для створення двостороннього комунікаційного каналу між сценою та залом. Сучасні театри застосовують мультимедійні засоби, такі як проєкції, інтерактивні декорації та звукові ефекти, що реагують на реакцію аудиторії або навіть на конкретні відповіді глядачів. Це створює унікальний досвід для кожної вистави, залежно від того, як аудиторія взаємодіє з персонажами та сценічним простором.

Театральні вистави, що використовують методи участі глядачів, такі як імпровізація або театральні ігри, де аудиторія може впливати на сюжетні повороти або навіть стати частиною вистави, стають все більш популярними. Такий підхід не тільки зміцнює зв'язок між акторами та глядачами, але й створює відчуття колективної творчості, де кожен присутній є співавтором театрального дійства [38].

Вплив театрального діалогу на створення "живої" взаємодії з аудиторією має глибокий смисл. Він перетворює театральний простір на місце активного соціального діалогу, де можливе обговорення актуальних проблем, спільне пошук рішень та обмін досвідом. Ця "жива" взаємодія змушує глядачів не просто сприймати виставу як даність, але й активно рефлексувати над побаченим та почутим, занурюючись у процес творення мистецтва.

1.4. Вплив контексту на зміст та форму комунікації у драматургії

У драматургії, як і в будь-якому іншому виді мистецтва, розуміння основних понять, таких як контекст, зміст і форма комунікації, є ключовим для глибокого аналізу та інтерпретації творів. Ці концепції взаємопов'язані та взаємозалежні, формуючи складну структуру, через яку передається ідентичність драматичного твору, його ідеї, емоції та меседжі.

Контекст у драматургії можна визначити як сукупність умов, обставин і факторів, що оточують твір, включаючи історичний період, культурне середовище, соціальні умови, особистісні характеристики автора та інші аспекти, що впливають на створення, сприйняття та інтерпретацію драми. Контекст не лише допомагає розуміти зміст та форму драматичного твору, але й відіграє вирішальну роль у формуванні значення та повідомлення, які автор намагається передати аудиторії [23].

Зміст драматургічного твору відноситься до сукупності ідей, тем, сюжетних ліній та персонажів, що формують основу драми. Це те, про що розповідає твір, його інтелектуальний та емоційний зміст, який передається через текст та сценічні дії. Зміст може бути різноманітним і багатогранним, пропонуючи глядачам широкий спектр інтерпретацій, залежно від їхніх особистих досвідів, знань та сприйняття.

Форма комунікації у драматургії описує спосіб, яким зміст передається аудиторії. Це включає в себе структуру твору, мову, стиль діалогів, сценічні вказівки, а також способи взаємодії персонажів і залучення глядача до дії. Форма визначається як драматургічними традиціями, так і індивідуальними інноваціями автора, і може суттєво варіюватися в залежності від жанру, цілей та контексту твору.

Значення контексту для розуміння та інтерпретації драматичних творів не можна недооцінювати. Контекст допомагає розкрити глибинні шари змісту, зрозуміти вибір автором певних сюжетних ходів, символів чи персонажів. Він також відіграє ключову роль у формуванні форми комунікації, оскільки автор або режисер вибирає специфічні засоби вираження, щоб найкращим чином відповідати очікуванням та сприйняттю аудиторії, заснованим на їх культурному та соціальному контексті.

У випадку історичних драм контекст дозволяє глядачам зануритися в атмосферу епохи, зрозуміти мотивацію дій персонажів та суспільні конфлікти того часу. У сучасних творах контекст може відігравати роль у

висвітленні актуальних соціальних проблем, допомагаючи аудиторії зрозуміти їх складність і багатовимірність.

Драматургія використовує мову, символи, жести та візуальні образи для передачі повідомлень, ідей та емоцій, тим самим створюючи багатовимірний комунікаційний процес. Розгляд теорій комунікації може допомогти глибше зрозуміти механізми цієї взаємодії та способи, якими драматичні твори впливають на своїх глядачів.

Одна з ключових концепцій у теорії комунікації - це ідея про те, що комунікація не є одностороннім процесом відправлення повідомлення від одного до іншого. Натомість, вона передбачає активну взаємодію між усіма учасниками комунікативного процесу, де значення формується в контексті сприйняття, культурних норм і особистісних досвідів. У драматургії це означає, що розуміння тексту п'єси, її візуального та виконавчого представлення глибоко залежить від індивідуального та колективного досвіду аудиторії, її культурного бекграунду та історичного моменту.

Контекст в широкому культурному та історичному аспекті відіграє вирішальну роль у формуванні та сприйнятті драматургічних творів. Він включає не лише безпосереднє середовище, в якому відбувається комунікація (тобто театральний зал, час вистави тощо), але й ширший соціальний, політичний, економічний та культурний ландшафт, що впливає на створення, виконання та рецепцію театральних творів [42].

Застосування теорій комунікації до аналізу драматургії дозволяє виявити, як різні елементи театального представлення (текст, акторська гра, сценографія, музика тощо) співпрацюють для створення комплексного комунікативного акту. Наприклад, модель комунікації, що розглядає передачу повідомлення як процес кодування та декодування з боку відправника та отримувача відповідно, може бути застосована для аналізу того, як драматурги використовують мову та символи для передачі певних

ідей або емоцій, а також того, як глядачі інтерпретують ці повідомлення через призму власних досвідів та знань.

Контекст також впливає на форму комунікації у драматургії. Історичний період, в якому створюється або виконується театральний твір, культурні норми та очікування аудиторії, суспільні табу та теми, що в той час вважаються актуальними або провокаційними, - все це впливає на вибір тем, символів, мовних та сценічних засобів, які використовують драматурги та режисери. Так, наприклад, п'єси, написані в періоди соціальних змін або культурних потрясінь, часто використовують новаторські форми та техніки для висловлення ідей, що виходять за рамки традиційного мистецтва [28].

Вплив історичного періоду на зміст та форму драматичних творів є предметом значного інтересу для дослідників мистецтва, літературознавців та театральних критиків. Історичний контекст не лише визначає тематичні пріоритети та ідейні орієнтири драматургії, але й формує специфіку мови, стилістики та сценічних рішень, відображаючи соціальні, культурні та політичні умови епохи. Це взаємодія історії та драми розкриває механізми впливу часу на мистецтво, демонструючи, як історичний контекст кардинально змінює сприйняття драматичних творів.

Один з найбільш відчутних аспектів цього впливу — це відображення історичних подій, соціальних змін та культурних трансформацій у змісті драм. Історичні драми, як то "Генріх IV" Вільяма Шекспіра або "Марія Стюарт" Фрідріха Шиллера, використовують історичні події як тло для розгортання дії, одночасно дозволяючи авторам коментувати та аналізувати суспільні та моральні питання своєї доби. Через призму історії драматурги ставлять питання про владу, мораль, відповідальність, піддаючи сумніву ідеали та цінності сучасного їм суспільства.

Історичний контекст також впливає на форму драматичних творів, включаючи структуру п'єси, стиль діалогів, сценічні рішення та вибір символів. Наприклад, класична грецька трагедія відображає релігійні та

філософські переконання античності, використовуючи хор як засіб коментування дії та вираження колективного світогляду. З іншого боку, сучасна драматургія, яка представлена творами Бертольда Брехта або Семюела Беккета, відкидає традиційні сюжетні лінії та структури, експериментуючи з формою для залучення глядача до критичного осмислення соціальних реалій.

Аналіз історичного впливу дозволяє глибше зрозуміти внутрішню динаміку драми, її зв'язок із ширшими історичними, культурними та соціальними процесами.

Культурний контекст, в якому створюється та сприймається драматичний твір, безпосередньо впливає на вибір тем, символів, мотивів та ідей, які лягають в основу драми, а також на моральні засади, які вона висвітлює. Це взаємодія між драмою та культурою відкриває широке поле для досліджень, оскільки дозволяє аналізувати як зміну культурних кодів у часі, так і різноманіття культурних виражень у сучасному світі [13].

Культурні традиції, норми та цінності формують зміст драматичних творів, оскільки вони впливають на вибір тематики, яка буде резонувати з аудиторією, відповідати її очікуванням та викликати емоційний відгук. Наприклад, драми, створені в контексті колективістських культур, часто фокусуються на темах сім'ї, спільноти та соціальної відповідальності, тоді як твори з індивідуалістичних суспільств схиляються до розкриття індивідуальної свободи, самореалізації та внутрішніх конфліктів особистості.

Культурний контекст також впливає на форму драматичних творів, зокрема на структуру п'єси, вибір сценічних засобів та мову діалогів. Традиційні японські Но драми та кабукі, з їхніми строго визначеними структурами, символічними жестами та масками, кардинально відрізняються від західних драматичних традицій з їхнім акцентом на психологічній глибині персонажів та динаміці діалогу. Це розходження не

лише відображає відмінності у культурних цінностях та сприйнятті світу, але й демонструє, як культурні традиції впливають на мистецькі форми вираження.

Символіка у драматургії тісно пов'язана з культурним контекстом, оскільки символи та образи, які використовуються в драмі, набувають значення в рамках певної культурної традиції. Водночас, використання універсальних символів, таких як вода, вогонь, подорож, може слугувати засобом для створення містків між різними культурами, дозволяючи драмі резонувати з широкою аудиторією [52].

Моральні засади драми також залежать від культурного контексту, в якому вона створена або представлена. Теми справедливості, честі, любові, відданості та зради можуть бути інтерпретовані по-різному в залежності від культурних цінностей та норм, що дозволяє драматургам досліджувати моральні дилеми та виклики через призму різноманітних культурних перспектив.

На прикладі творів, таких як "Антигона" Софокла, де культурні традиції та моральні норми давньогрецького суспільства впливають на розгортання конфлікту між особистими переконаннями героїні та державним законом, можна простежити, як історичний та культурний контексти формують зміст та моральні засади драми. Такий аналіз дозволяє не лише глибше зрозуміти специфіку драматичного твору, але й відкрити універсальні теми та питання, актуальні для будь-якої культури.

Таким чином, культурні традиції, норми і цінності істотно впливають на формування змісту та форми драматичних творів, визначаючи їхню символіку, тематику та моральні засади. Вивчення цього впливу дозволяє глибше зрозуміти механізми взаємодії між драмою та культурою, а також оцінити багатогранність та різноманітність драматургічного мистецтва.

Психологічний контекст персонажів, їх мотивації, емоційні стани, переживання та внутрішні конфлікти становлять основу, на якій будується

глибина та багатогранність драматичного твору. Вивчення цих аспектів дозволяє глядачам та читачам не просто спостерігати за подіями, але й зануритися в складний світ взаємин персонажів, зрозуміти їх дії та рішення, а також вплив зовнішніх обставин на їхнє життя та поведінку.

Внутрішній світ персонажа в драмі відкривається через діалоги, монологи, сценічні дії та взаємодії з іншими персонажами. Психологічний розвиток персонажів є ключовим елементом у створенні динамічної та змістовної драми, оскільки саме через внутрішні перетворення героїв розкриваються основні теми та ідеї твору. Наприклад, трагічний герой, що стикається з непереборними зовнішніми обставинами, може демонструвати глибокий психологічний розвиток, борючись з власними страхами, сумнівами або моральними дилемами. Цей процес не тільки залучає глядача або читача в емоційний світ персонажа, але й спонукає до рефлексії над універсальними життєвими питаннями [34].

Вплив психологічного контексту на методи передачі характерів та їхніх мотивацій є особливо помітним у драматургії XX та XXI століть, де акцент зміщується на внутрішній світ персонажів, їхній суб'єктивний досвід та психологічну реалістичність. Драматурги, такі як Чехов, Ібсен, Уільямс, Міллер та інші, використовували психологічні нюанси своїх персонажів для створення глибоких, реалістичних портретів, що дозволяє аудиторії відчутти емпатію та зрозуміти складність людської натури.

Методи передачі характерів значною мірою залежать від здатності драматурга виразити внутрішній світ персонажів через обмежені засоби сценічної мови. Використання символізму, метафор, інтонацій та жестів дозволяє створити багатовимірний образ персонажа, показати його внутрішні конфлікти, мрії, бажання та страхи. Також значущим є вибір моментів, коли персонаж відкриває свій внутрішній світ, — це може бути момент кризи, конфлікту або рефлексії, що висвітлює його психологічний розвиток та зміни у свідомості.

Контекст - сукупність культурних, історичних, соціальних та індивідуальних факторів, впливає на всі аспекти драматургії, від ідейної концепції до способів її сценічного втілення. Цей вплив є двостороннім: з одного боку, контекст формує драматургію, з іншого — драматургія відображає та інтерпретує контекст, пропонуючи глядачеві новий погляд на знайомі реалії.

Зміст драматичного твору глибоко вкорінений у контексті певної епохи. Історичні події, культурні зміни, соціальні конфлікти — усе це знаходить відображення в темах, сюжетах та персонажах драми. Наприклад, соціальні драми ХІХ століття, такі як твори Генріка Ібсена, відображають зміни у ставленні до сімейних цінностей, статевих ролей та індивідуальної свободи. Сучасна драматургія, в свою чергу, відгукується на глобалізацію, технологічний розвиток, екологічні кризи, розширюючи тематичні рамки та експериментуючи з формами.

Форма комунікації у драматургії також визначається контекстом. Класична структура дії, характерна для античної трагедії або шекспірівської драми, у сучасних творах часто змінюється на користь нелінійної наративної структури, мультимедійних засобів, інтерактивності з глядачем. Такі зміни не лише відображають культурно-історичний розвиток суспільства, але й технологічний прогрес, зміну сприйняття та очікувань аудиторії.

Сфера драматургії, зважаючи на свою динамічність та тісний зв'язок з контекстом, постійно розвивається, пропонуючи нові напрямки для досліджень. Одним з перспективних аспектів є аналіз впливу глобалізації на драматургію. У сучасному світі, де культурні межі стають все більш проникними, драматургія стикається з викликом відображення та інтерпретації глобальних ідентичностей та конфліктів.

Іншим важливим напрямком є дослідження впливу цифрових технологій на форму драматургії. Цифровізація змінює не лише способи

продукування та розповсюдження драматичних творів, але й саму структуру драматичної дії, мову, засоби взаємодії з глядачем. Вивчення цих змін може допомогти зрозуміти, як мистецтво адаптується до нових реалій сучасного світу.

Також актуальним залишається дослідження міжкультурної взаємодії у драматургії. У контексті зростаючої мобільності та міграційних процесів драматургія набуває нових вимірів, відображаючи зустрічі різних культур, ідентичностей, мов. Аналіз таких творів дозволяє глибше зрозуміти механізми культурної інтеграції та конфлікту.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що контекст грає вирішальну роль у формуванні змісту та форми драматичних творів, а драматургія, у свою чергу, слугує дзеркалом, що відображає комплексні взаємодії між індивідом, культурою та суспільством. Подальші дослідження у цій галузі обіцяють не лише нові теоретичні відкриття, але й глибше розуміння процесів, що формують сучасний культурний ландшафт.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I.

Основоположником прагматики вважають Чарльза Морріса, який розглядав цю дисципліну як вивчення відносин між знаками і їхніми інтерпретаторами. З того часу прагматика значно розширила свої межі, охоплюючи різні підходи до аналізу мовних функцій у соціальному контексті.

Одним із ключових понять прагматики є акт мовлення, який вивчається в рамках робіт Джона Остіна і Джона Серла. Вони розрізняють локутивні, ілокутивні та перлокутивні функції мови, досліджуючи, як мовні висловлювання виконують дії під час комунікації. Ілокутивні акти зокрема описують інтенції мовця, як-от обіцянки чи накази, які впливають на поведінку слухача.

Контекст відіграє вирішальну роль у прагматиці, оскільки він визначає, як слухачі розуміють та інтерпретують мовні висловлювання. Контекст не обмежується лише мовним або ситуативним аспектами, але включає в себе ширший спектр соціокультурних, історичних та психологічних чинників, що впливають на комунікативний процес.

Далі, прагматика розглядає поняття імплікатур, які були запропоновані Полом Грайсом. Імплікатури — це значення, які не висловлені безпосередньо у мові, але які слухач розуміє з урахуванням контексту та загальних правил спілкування, які Грайс назвав кооперативними принципами. Ці принципи включають максими кількості, якості, стосовності та способу.

Ще однією важливою темою в прагматиці є політенес (ввічливість) та стратегії згладжування, які аналізують, як мовці вибирають менш прямі або більш ввічливі форми виразу, щоб уникнути соціальних конфліктів або зберегти гармонію в комунікації. Ервін Гоффман, Пенелопа Браун та Стівен Левінсон розробили теорії, що досліджують ці механізми на практиці.

У сучасній прагматиці також розвиваються підходи, які досліджують мовні ідентичності та ідеології, аналізуючи, як мова використовується для конструювання соціальних ідентичностей і підтримки або виклику ідеологічних позицій. Це включає вивчення дискурсів в медіа, політиці та інших публічних сферах, де мова стає інструментом влади і контролю.

РОЗДІЛ II. ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЙ У П'ЄСИ ІВАНА КОЧЕРГИ "ФЕЯ ГІРКОГО МИГДАЛЮ"

2.1. Аналіз комунікативних стратегій та тактик персонажів п'єси

Іван Кочерга – драматург періоду ХХ століття, вже з 1904 року він активно займався літературною діяльністю, публікуючи театральні рецензії в місцевих газетах.

У 1925 році Кочерга завершив роботу над п'єсою "Фея гіркою мигдалю". У наступні роки, зокрема у 1927 та 1928 роках, він створив кілька п'єс, тематика яких була тісно пов'язана з актуальними на той час проблемами.

П'єса Івана Кочерги "Фея гіркою мигдалю" - твір української літератури початку ХХ століття, який заслуговує на детальний аналіз та оцінку як з точки зору художньої майстерності, так і з погляду впливу на розвиток українського драматургічного мистецтва. П'єса розкриває глибокі філософські та психологічні проблеми, актуальні і для сучасного читача, а її тематика торкається вічних питань людського буття, моральних виборів, любові, самопізнання та пошуку сенсу життя.

Основна тема п'єси "Фея гіркою мигдалю" відображає конфлікт між ідеалізмом і реалістичними життєвими обставинами, який проявляється у взаєминах між головними героями. Кочерга занурює глядача в світ, де реальність переплітається з фантазією, а людські емоції та прагнення виявляються у всій своїй складності та суперечливості. Автор використовує образ феї як символ недосяжного ідеалу, прагнення до краси та гармонії в жорсткому і непередбачуваному світі. Ця фея втілює мрії героїв про краще життя, що стоїть у різкому контрасті з їхнім реальним існуванням, наповненим випробуваннями та втратами.

Кочерга майстерно розкриває психологію своїх персонажів, демонструючи, як їхні внутрішні конфлікти та прагнення впливають на

поведінку та взаємини з оточенням. Він зображує складний процес самопізнання, який постає перед героями, підкреслюючи важливість особистої відповідальності за своє життя та долю інших. Через діалоги та внутрішні монологи героїв автор дає можливість глядачу глибше зрозуміти їх мотивацію та емоційний стан, що робить п'єсу зрозумілою для кожного.

"Фея гіркою мигдалю" належить до перехідного періоду в історії українського мистецтва, коли традиційні жанри та форми зазнавали значних змін під впливом модернізму та пошуків нових художніх виражень. П'єса Кочерги виступає яскравим прикладом того, як українська драматургія може бути не тільки засобом розваги, але й могутнім інструментом соціального коментаря та філософського роздуму. Її глибина та багатогранність роблять цей твір актуальним і сьогодні, спонукаючи до рефлексії над власними життєвими виборами та цінностями.

П'єса Івана Кочерги втілює не лише романтичну історію кохання, але й глибокий філософський зміст, пронизаний темою історичної пам'яті народу та значенням національного коріння. Цей твір, створений на основі авторського вимислу, надає можливість зануритися в атмосферу української культури, водночас відкриваючи універсальні цінності, що є актуальними для будь-якого народу.

Головні персонажі п'єси - це граф Бжостовський і Леся, дівчина-українка сирота. Граф Бжостовський, українець по матері, представлений як примхливий і розбещений аристократ, який, однак, здатен на перетворення під впливом щирої любові та простих життєвих істин. Леся, зі свого боку, втілює образ "феї гіркою мигдалю" - символу національної ідентичності, чистоти душі та відданості рідній землі. Її простий пшеничний коржик з запахом Батьківщини та дитинства символізує зв'язок з корінням, що здатен відроджувати найкращі поривання в душі людини, навіть такої, як Бжостовський.

Ця історія кохання між представником аристократії та простою дівчиною-сиротою висвітлює не лише романтичну, але й соціальну та культурну динаміку українського суспільства того часу. Вона демонструє, як любов і повага до свого народу, до його історії та традицій можуть стати каталізатором особистісного зростання та соціальних змін.

I. Кочерга, використовуючи анекдотично-водевільну фабулу створює захопливу історію та ненав'язливо вводить глибокі філософські роздуми про значення людяності, добра, моральності та естетики. Через взаємини головних героїв п'єси автор підкреслює, що єдність духовного, морального і естетичного може бути досягнута лише через глибоке розуміння та прийняття своїх коренів, історії та культури.

"Фея гіркого мигдалю" є своєрідним варіантом української "Попелюшки", але з більш глибоким соціально-філософським підтекстом. Персонажі п'єси, їхні дії та переживання є відображенням універсальних пошуків ідеалів добра, краси та гармонії в світі. Вони нагадують нам про те, що кожна людина несе в собі здатність до перетворення, до відкриття в собі найкращих людських якостей, керуючись любов'ю та повагою до своїх коренів та історії.

Аналіз комунікативних стратегій та тактик, використаних персонажами п'єси Івана Кочерги "Фея гіркого мигдалю", відкриває перед нами багатогранний світ міжособистісних взаємодій, що відбуваються в рамках дійсності Ніжина 1809 року. Перший акт п'єси, зокрема, демонструє різноманітні комунікативні практики, які персонажі використовують для досягнення своїх цілей, будь-то спроби завоювання уваги, здійснення соціального впливу чи маніпуляції іншими для власної вигоди.

У центрі уваги опиняється цукерня пані Копчинської, де розгортаються основні події. Комунікативні стратегії персонажів варіюються від прямої взаємодії до більш складних форм впливу. Наприклад, використання флірту та компліментів молодими чоловіками

щодо Францишки *"мати вино з ваших прекрасних ручок"*, *"за ваші чудові оченята"*, *"моє шанування найпенькісїйшїй панї"*, *"бо панї в цукерні є найсолодшою принадою"*, *"з ваших ... найсолодших ручок на всїй Україні"*, *"чи можна ж устояти перед такою принадною спокусою"*, *"...найкращу жїнку і ля плю бель конфїзерез на всїй Україні..."* є яскравим прикладом спроб соціального впливу через привабливість і симпатїю. Вони намагаються завоювати її увагу, вдаючись до компліментів та лестощів *"панї прекрасна, моя богиня"*, *"очї твої манять і чарують, як безодня"*, *"дай же менї ці вуста, моя богине, моя кохана мріє..."*, *"я дарую його тобі, моя богине"*, що є типовою тактикою спілкування в контексті романтичних чи міжособистїсних стосунків.

Францишка, з свого боку, демонструє високий рівень комунікативної компетентності, використовуючи тактики відсторонення та ігнорування як механїзм самозахисту *"а бодай вас качка забодала. Чого вам од мене треба?"*, *"ану вас із вашими дуροццями"*, *"як вам не соромно?"*, *"та одчепїтьсїя!"*, *"зараз же перестаньте!"*. Її реакції на спроби флїрту варїюються від іронїчних вїдповїдей *"положїть цукру....І цукор несолодкий"*, *"о, пан знов глузує?"* до прямого вїдкидання *"ану вас із вашими дуроццями"*, *"та одчепїтьсїя!"*, що свїдчить про незгоду з такою формою взаємодїї та прагнення зберегти особистїсну гїдність.

Пшеменський, з їншого боку, вдається до бїльш складних манїпулятивних стратегїй, намагаючись заручитися пїдтримкою Францишки для реалїзації своїх планів. Вїн використовує стратегїю переконання, змїщуючи її з лестощами та натяками на спїльне минуле, щоб спонукати її до спївпраці. Пан Пшеменський вдається до компліментів, але також наводить аргументи, щоб бути переконливим: *"панї сама не знає собї цїни, сидячи в цьому брудному Нїжинї. Невже ж вам тїльки й вабити, що цих судових паничїв та школярїв! А тут – молодий, вродливий граф...Не*

кожен день трапляється така нагода...". Це демонструє глибоке розуміння Пшемєнським соціальних динамік та психологічних аспектів переконання.

Кряква (судовий канцелярист) – персонаж, що здається відокремленим від основних подій, використовує стратегію самоізоляції "*о, блазнаве надворнії! О вчинки непристойнії*", "*отойди од мене, сатано*", "*о, грішники нутрістінні*" та занурення в особистий світ : "*в самотині сидить Кряква зі склянкою вина, із книжкою в руках*".

Читання книг, цитування Горація – є його способом уникнення конфліктів та небажаної взаємодії. Його реакція на непристойну поведінку героїв вказує на використання культурних і моральних норм як захисного механізму, тому Кряква видається дивним та відстороненим від інших персонажів.

Комунікативні стратегії та тактики персонажів п'єси "Фея гіркого мигдалю" відображають широкий спектр людських взаємодій, від простих до складних, від прямих до маніпулятивних. Це дозволяє глибше зрозуміти соціальні контексти та характери персонажів, а також розкриває багатство комунікативних практик, що використовуються ними для досягнення своїх цілей.

Особливу увагу привертає діалогічний обмін між персонажами, що розкриває їхні внутрішні мотивації та способи взаємодії з оточенням. Розглянемо детальніше взаємодію Францишки з відвідувачами цукерні. Вона керується комунікативною тактикою відштовхування, коли відповідає на флірт та непристойні пропозиції. Наприклад, на вимогу одного з чоловіків приєднатися до їх компанії, Францишка відповідає іронічно: "*Ну, то й пийте собі на здоров'я*", що демонструє її вміння зберігати дистанцію та не піддаватися на провокації чоловіків. Її відповіді не лише відображають самозахист, але й вказують на глибоке розуміння соціальних ігор та здатність ефективно маневрувати у складних міжособистісних ситуаціях.

Пшеменський, зі своєї сторони, демонструє використання мови як інструменту маніпуляції. Він намагається залучити Францишку до своїх планів, використовуючи лестощі та натяки на спільне минуле, наприклад: *"Моє шанування найпєнькєйшій пані"*. Ця стратегія має на меті створити ілюзію довіри та спільності інтересів, що є ключовим для досягнення його мети — затримати графа Бжостовського. Пшеменський спробує переконати Францишку в тому, що їхня співпраця буде взаємовигідною, незважаючи на очевидні маніпулятивні наміри: *"Пані може так захопити, привабити графа і так закрутити йому голову, що він і не згадає більш про ту Носівку."*

Кряква, у свою чергу, показує відмінну від інших персонажів комунікативну поведінку, зосереджуючись на самоізоляції та відданості книжковому світові. Його коментар *"О, блазнове надворнії! О вчинки непристойнії"* відображає критичне ставлення до поведінки інших персонажів, підкреслюючи його відчуженість та самодостатність. Ця стратегія комунікації вказує на його спробу зберегти власні цінності та моральні принципи в умовах соціального хаосу.

Взаємодія персонажів у цій сцені п'єси є виразним прикладом того, як комунікативні стратегії та тактики відображають їхні внутрішні мотивації, соціальні ролі та індивідуальні характеристики. Вони використовують мову не лише для вираження думок чи почуттів, але й як засіб досягнення певних цілей, таких як збереження власної гідності, маніпуляція іншими чи відстоювання особистісних принципів.

Пшеменський використовує стратегію переконання, сподіваючись мотивувати Францишку допомогти йому за допомогою обіцянок та подарунків: *"Як що? Все, бо пані ж — жінка та ще така найпєнькєйша. Пані може так захопити, привабити графа і так закрутити йому голову..."*. Цитата свідчить про спробу маніпуляції, де Пшеменський звертається до Францишки, акцентуючи на її жіночності та можливості

впливати на графа, що відображає стереотипне сприйняття жінок як об'єктів, здатних маніпулювати чоловіками через свою привабливість.

Францишка, зі свого боку, демонструє обережність та розсудливість, коли розмірковує про пропозицію Пшеменського, але водночас виявляє цікавість до подарованого персня: *"Яка чудова гра!"*. Її реакція на подарунок і подальші запитання про графа вказують на вміння аналізувати ситуацію і зважувати свої кроки, не втрачаючи при цьому інтерес до вигоди, яку може принести співпраця з Пшеменським.

Цвіркун, що з'являється в цьому фрагменті, вводить новий елемент у динаміку комунікації — він легковажний, але водночас привабливий студент, який використовує флірт і гумор як засоби взаємодії з Францишкою та іншими персонажами: *"вітання прекраснішій цукерниці"*, *"вітаю вас, панове"*. Його спроби завоювати увагу Францишки: *"так, дуже сподобався..."* і водночас жартівливі коментарі про її хрестик: *"...я дивлюсь на тих двох розбійників, що так манливо виглядають з боків того хрестика"* свідчать про складну гру між особистісною привабливістю та суспільними нормами.

Реакція Францишки на поведінку Цвіркуна, коли вона манірно відвертається та висловлює обурення: *"от, ще вигадали...Як вам не соромно?"* підкреслює її здатність маневрувати між різними соціальними ролями — від власниці цукерні до об'єкта чоловічої уваги. Її спроможність ігнорувати неприємні коментарі та продовжувати ведення бізнесу підкреслює вміння адаптуватися та зберігати контроль над ситуацією.

Комунікативні тактики Цвіркуна та інших паничів, які використовують гумор, флірт та соціальний тиск для взаємодії з Францишкою та один з одним, відображають складність міжособистісних відносин і вплив соціального оточення на поведінку персонажів. Здатність персонажів до колективної дії, наприклад, вимагання віршів від Цвіркуна: *"а тепер віршів! Пан поет мусить прочитати свої нові вірші. Віршів!"*

свідчить про важливість групової ідентичності та соціальної підтримки в їхньому середовищі.

2.2. Роль контекстуальних факторів у формуванні смислів діалогів

Контекстуальні фактори включають в себе широкий спектр елементів, таких як історичний та культурний контекст, авторський задум, сценічні вказівки, міжтекстові зв'язки, та особливості персонажів, які взаємодіють у п'єсі. Всі ці елементи спільно впливають на те, як діалоги в п'єсі сприймаються глядачами та читачами, та які смисли вони в них знаходять.

Історичний та культурний контекст є основою для розуміння будь-якого літературного твору, адже він допомагає розкрити звичаї, норми, цінності та вірування, що формували поведінку персонажів та характер їхніх діалогів.

Авторський задум також грає вирішальну роль у формуванні смислів діалогів. Автор може використовувати діалоги як засіб для розкриття глибинних ідей, конфліктів або для показу розвитку персонажів. Через діалоги можуть бути передані ключові теми та мотиви п'єси, такі як боротьба за владу, любов, зрада, чи пошук ідентичності. Отже, розуміння авторського задуму дозволяє аудиторії глибше зануритися в смислове поле твору.

Сценічні вказівки відіграють не менш важливу роль, адже вони надають додатковий контекст для діалогів, вказуючи на невербальні засоби спілкування, емоційні стани персонажів, їхню поведінку та реакції на слова інших. Ці вказівки допомагають створити повну картину сцени, де слова персонажів набувають особливого звучання в контексті їхніх дій та взаємодії з іншими персонажами та навколишнім середовищем.

Міжтекстові зв'язки та алюзії *"Горацій каже, що не усякому дозволено..."*, *"Горацій радить..."*, *"смійтесь панове, я ж, як каже Горацій..."*, *прямо, як каже поет Горацій..."* (літературні алюзії); *"аж у*

дитячі літа, їв тут, у Ніжині", "дивні рецепти марципанів...стародавньої Речі Посполитої " (історичні зв'язки); *"...секрет чудового марципана, що зветься "дівочий поцілунок", "це і є чарівне печиво мого дитинства..."* (культурні зв'язки) також вносять значний вклад у формування смислів діалогів, адже вони відкривають додаткові рівні інтерпретації, зв'язуючи текст з іншими літературними творами, історичними подіями або культурними феноменами. Це може збагатити розуміння діалогів через розкриття глибших тем або символічних значень.

Особливості персонажів є вирішальними у формуванні смислів їхніх діалогів. Кожен персонаж несе в собі певний набір цінностей, переконань, та особистісних характеристик, які впливають на їхній спосіб вираження та спілкування. Розуміння цих особливостей дозволяє аудиторії краще зрозуміти мотиви дій персонажів, їхні емоційні стани, та глибину їхніх взаємин.

Аналізуючи роль контекстуальних факторів у формуванні смислів діалогів п'єси Івана Кочерги "Фея гіркою мигдалю", необхідно звернути увагу на глибину впливу історичного та соціокультурного контексту на взаємодії персонажів, а також на фізичний контекст (місцезнаходження – Ніжин, цукерня пані Копчинської; середовище – інтелігенція, військовий писар, судовий канцелярист); соціальний контекст (взаємодія різних соціальних класів – графа, його управителя, поміщиків, дочки писара, харківського студента); культурний контекст (традиція випікати особливе печиво); психологічний контекст (переживання, внутрішні конфлікти, мотивації героїв).

Діалоги, репліки та монологи персонажів, особливо у фрагментах, де Цвіркун виступає як центральна фігура, виявляють не лише характеристики окремих персонажів, але й відображають ширший контекст епохи, зокрема, ставлення до освіти, літератури, судової системи та взаємин між статями.

Цвіркун через свої вірші та коментарі виступає не просто як літературний персонаж, а як віддзеркалення суспільної свідомості, що дозволяє глядачам або читачам зануритися в контекст того часу. Його слова: *"Лиш судові паничі Клопоту не знають, Вдень працюють, а вночі Весело гуляють"* висміюють поверховість та легковажність молодих представників судової системи, але водночас розкривають характеристику тогочасного суспільства, де праця і розваги переплітаються, створюючи контраст між обов'язком і задоволенням.

Коли Цвіркун говорить про будівництво *"Преогромнішого палацу — Вертограду науки"*, він не лише згадує конкретний проект, але й висловлює іронічне ставлення до ідеї просвітництва, яка може бути сприйнята як критика тогочасної освітньої системи або як надія на майбутнє розвиток. Ця двозначність підкреслює важливість контексту в інтерпретації тексту, де історичний момент, соціальні умови та культурні впливи визначають багатовимірність смислів.

Реакція інших персонажів на слова Цвіркуна, зокрема, на його сатиричні вірші *"ха-ха-ха-ха! Це справді! "*, *"ну, й утне ж цей Цвіркун! "*, демонструє їх сприйняття літератури та культурних норм. Відзначення і схвалення Цвіркуна як поета *"браво! Слава панові Цвіркунові! "*, *"на здоров'я пана Цвіркуна"* вказує на високий статус літературної творчості в суспільстві, але водночас їхня реакція на критику Крякви виявляє розкол у сприйнятті культурних цінностей.

Коментарі Крякви про Горація, де він звертається до класичної літератури як джерела мудрості та моральних настанов *"Горацій каже..."*, *"Горацій радить..."*, розкривають контраст між класичним освіченням та сучасними для того часу поглядами на літературу та мистецтво. Кряква, обгортаючись *"моєю добродітеллю"*, символізує консервативність та прихильність до традиційних цінностей, що ставить його в опозицію до більш вільних і веселих персонажів, таких як Цвіркун.

Кряква, представник консервативних поглядів та прихильник класичної освіти, використовує цитату з книги для критики Цвіркуна, який, у свою чергу, втілює більш легковажний та вільний дух молоді того часу. Ця взаємодія підкреслює протистояння між старими традиціями та новими тенденціями в суспільстві, де література і класична мудрість використовуються як засоби для висловлення суспільної критики.

Спів паничів *"заспіваємо краще нашої академічної... Гаразд, тільки тихенько, щоб пані Францишка не гнівалася"*, який перериває Францишка *"Та що це ви вигадали! Що це вам, шинок? Зараз же перестаньте!"*, відображає ігнорування суспільних норм і правил, що також є важливим контекстуальним фактором. Цей момент ілюструє, як поведінка молоді викликає занепокоєння старшого покоління, що хвилюється за збереження моралі та порядку.

Входження Пшеменського та інших гостей в цукерню вносить новий рівень соціальної взаємодії, де кожен персонаж відіграє свою роль у багатогранній соціальній грі. Францишка, як власниця цукерні, і Бжостовський, як представник аристократії, обмінюються ввічливими репліками, що підкреслює важливість соціального статусу та етикету в тогочасному суспільстві. Наприклад, репліки Францишки: *"о, ясновельможний графе..."*, *"о, вельможний граф занадто ласкавий"*, *"прошу ясновельможного графа..."*; та Бжостовського: *"вітаю вас, панове"*, *"дякую, панове"* є маркерами ввічливості у спілкуванні.

Бжостовський, зі своїм зверненням до Францишки та інших персонажів, демонструє високу культуру поведінки, очікувану від аристократії, але в той же час відкриває своє серце до України, що розкриває його глибокі емоційні зв'язки з рідною землею *"...рідної моєї України"*, *"...козацький, лицарський край!"*, *"такою отчизною варт пишатись"*, *"край пишних гетьманів і лицарських пригод, край безоглядного козацтва..."*, *"тому-то і я... потомок славетного роду... вважаю за свій рідний край"*

Україну, отчизну моєї матері-козачки", "...ніде так не билося моє серце, як тут, на лівому березі Дніпра, проміж левад і садків рідкої України".

Висловлювання Бжостовського про Україну як *"край, де кожний крок землі напоєний кров'ю вільного, сміливого народу"* і його ідентифікація з цією землею вказує на важливе значення національної ідентичності та гордості за батьківщину, що були актуальними в контексті тогочасних політичних і соціальних змін у період революцій. Ці слова також відображають історичний контекст епохи, коли ідеї національного відродження та боротьби за власну ідентичність набирали сили.

Вихваляння графа Бжостовського після його емоційного вираження прив'язаності до України і її культури вказує на значення патріотизму та національної ідентичності. Ця сцена підкреслює важливість історичного контексту для розуміння смислів діалогів, оскільки вона розкриває емоційне ставлення графа до своєї батьківщини, що, в свою чергу, викликає повагу серед інших персонажів *"то вип'ємо ж за повернення графа Бжостовського до рідної України!", "Віват! На добрий час!"*.

Деталізована оцінка графом марципану, який виготовила Францишка, демонструє його глибокі знання та пристрасть до кулінарії *"я їв марципани, мазурки, торти та всяке печиво...", "я знаю тисячу рецептів і вгадаю кожнісінький з першого шматочка..."*. Це не лише вказує на його знавецьку експертизу, але й слугує метафорою його пошуку ідеалу, що втілюється в ностальгічному спогаді про *"чарівне печиво"* дитинства. Таким чином, кулінарна тема стає символом глибшого емоційного і культурного пошуку *"...осмілююсь запропонувати вам рецепт надзвичайного марципана, що припався моїй бабці від коронного гетьмана Жолкевського...", "...шукає якогось нечуваного марципана..."*.

Реакція Францишки на слова графа, її здивування та емоційна відповідь, коли вона спліскує руками і пізніше кидає бокал, розбиваючи його, символізує гостру емоційну вразливість героїні. Ця деталь підкреслює

складність її внутрішнього світу та можливе розуміння або співчуття до прагнень графа. У цьому контексті варто звернути увагу на невербальні аспекти спілкування, які відбуваються не усвідомлено, не контролювано. До акустичних невербальних засобів спілкування відносять: паузи, зітхання, сміх, плач, темп мовлення, манера мовлення; до оптичних: рухи, міміка, жести, хода, дистанція, одяг, прикраси, зачіска; до тактильно-кінестичних: потикування рук, поцілунки, дотики, поглажування; до ольфакторних: запах тіла, запах косметики.

Графове висловлювання про готовність одружитися з дівчиною, яка подарує йому чарівне печиво *"я готовий завтра ж одружитися з дівчиною, що піднесе мені чарівне печиво моєї молодості"*, підкреслює романтичний ідеалізм та одночасно відображає соціальні очікування та норми того часу щодо шлюбу та взаємин між чоловіком і жінкою. Це також вказує на важливість особистих історій та емоцій у формуванні стосунків та смислів в п'єсі.

Коли граф Бжостовський висловлює своє переконання, що дівчина, яка подарує йому "чарівне печиво", обов'язково має бути прекрасною як фея, це відображає не лише його особисті очікування, але й загальне уявлення про ідеал краси та вишуканості, характерне для його часу. Репліка *"ця дівчина мусить бути тільки прекрасною, як фея"* також підкреслює тему романтичного ідеалізму, яка пронизує багато аспектів п'єси.

Зусилля Крякви виступити з "політичним" поклоном і намагання поділитися своїми знаннями щодо "дивних рецептів марципанів" свідчать про важливість знань та інформації в суспільстві того часу. Його слова також розкривають спрагу до знань та повагу до традицій *"...тут, у Ніжині, на Магерках живе одна дуже древня бабуся, що знає дивні рецепти марципанів та інших ласощів стародавньої Речі Посполитої"*, що контрастує з легковажним ставленням інших персонажів до культурних та історичних цінностей.

Втручання інших персонажів, які сприймають слова Крякви з іронією та сміхом *"о, то химерний чудак зі своїм Горацієм"*, відображає соціальний розрив між різними поколіннями та класами. Цей момент підкреслює конфлікт між традиційними цінностями та новими соціальними нормами.

Поява Лесі в кінці фрагмента як символу "чарівного печива" дитинства графа інтродукує елемент невинності та чистоти, який контрастує зі складністю дорослого світу, представленого іншими персонажами. Леся, з її простим замовленням на каву та гіркий мигдаль *"...мені фунт кави... ні, не змеленої, тільки смаженої"*, *"...фунт мигдалю...Ні, не солодкого – гіркого"*, втілює собою зв'язок з минулим і справжньою есенцією домашнього затишку та тепла, що стає ключем до розгадки глибинних почуттів графа.

2.3. Специфіка прагматичних маркерів у театральному мовленні персонажів

Аналіз специфіки прагматичних маркерів у театральному мовленні персонажів п'єси Івана Кочерги *"Фея гіркого мигдалю"* відкриває унікальну можливість зануритися в глибини драматургічного тексту, вивчаючи, як мовні засоби використовуються для передачі складних психологічних станів, соціальних відносин та культурних контекстів. Прагматичні маркери — це слова чи фрази, які виконують важливу функцію у комунікації, несучи в собі інформацію про ставлення мовця до висловлювання, його наміри, емоційний стан або соціальний контекст взаємодії.

У діалозі між Лесею та Бжостовським, а також у подальшій взаємодії персонажів, ми бачимо, як прагматичні маркери використовуються для створення глибокого змісту та розкриття характерів персонажів. Леся, наприклад, використовує репліки *"на жаль, я не можу завдати вам цієї втіхи"* та *"не можу терпіти нічого солодкого"* як прагматичні маркери, що вказують на її рішучість та незгоду з очікуваннями інших. Її мовлення

відображає сильний емоційний заряд та незалежність, а висловлювання *"а ще більше не терплю солодких розмов"* метафорично підкреслює її небажання брати участь у поверховій та беззмістовній бесіді.

Бжостовський, у свою чергу, використовує прагматичний маркер "але" у спробі змінити ситуацію на свою користь, що відображає його здивування та розпач від невдалої спроби зв'язку з Лесею. Його реакція на гіркий смак мигдалю, а саме вигук *"Гіркий! Гіркий мигдаль!"* та випльовування горіху, символізує розчарування та несподіванку, підкріплюючи тему обману очікувань, яка пронизує увесь фрагмент.

Репліки Двігубського, який коментує ситуацію з гірким мигдалем *"...гнівайтесь, чи ні, але вам таки дійсно не щастить... весь час вам так кортіло якої незвичайної солодкості... Доведеться-таки графові йти до древньої бабусі на Магерки!"*, також насичені прагматичними маркерами. Наприклад, *"ну"* та *"де ж пак"* використовуються для вираження іронії та легкого насмішкування над Бжостовським. Персонаж підкреслює іронію долі, яка обертається проти очікувань графа, тим самим підсилюючи тему непередбачуваності людських взаємин та ілюзорності зовнішніх ознак.

У другій дії, де зображено кімнату графа Бжостовського, перенасичену солодощами *"скрізь по столах та іншій меблі багато круглих коробок з тортами і марципанами, кренделів, пирогів та різноманітного солодкого печива..."*, прагматичні маркери продовжують відігравати ключову роль у розкритті теми обману очікувань та солодкого життя, яке виявляється не таким вже й привабливим. Казимир, лакей графа, через своє мовлення (*"Не люблю я цих марципанів... остогидли"*) виражає втому від надмірності та одноманітності, підкреслюючи, що навіть солодощі можуть набриднути, якщо вони стають звичним явищем *"знову марципани.... Можна подумати, що в нас якась цукерня, прошу панства"*.

Спілкування між Бжостовським та Казимиром розкриває суперечливе ставлення графа до отриманих листів і подарунків, що демонструє його

розчарування та втому від надмірної уваги *"та це якась божевільня! Фактори, марципани, безглузді листи, божевільний дідуган зі скрипкою..."*, *"Ні, треба вишпурнути від себе цю собачу комедію"*. Прагматичний маркер *"ти знов жереш марципани, каналіє"* відображає роздратування графа не тільки від поведінки лакея, але й від всієї ситуації, що склалася навколо нього. Репліка Казимира, яка супроводжується дією (киханням та давленням), додає комічності ситуації, водночас підкреслюючи безглуздість та абсурдність ситуації, в якій опинився Бжостовський.

Діалоги між персонажами, особливо коли йдеться про реакції на листи та подарунки, викривають їхні внутрішні переживання та ставлення до зовнішніх подій. Бжостовський, розриваючи листи з презирством, використовує прагматичні маркери, як-от *"м-м..."* та злісне мнення листів, щоб показати свою незадоволеність та невдоволення поточною ситуацією. Це демонструє його внутрішню боротьбу між бажанням знайти ту єдину, котра йому сподобалася, та роздратуванням від безлічі небажаних уваг *"...чортова карусель, що заступає від мене чарівний образ, ясну постать дівчини з мигдалем..."*.

Коментарі Двігубського та Невседомського є прикладом використання прагматичних маркерів для підкреслення іронії та сарказму, наприклад *"От тобі й маєш! Ось де виявляється наречена пана графа. Бабуся з Магерок. О, то може графові й пощастить її перепити"*, *"доведеться -таки графові йти до древньої бабусі на Магерки!"*, *"ось вам результат поетичних мрій графа Бжостовського"*. Їхні репліки, сповнені глузувань і насмішок, підсилюють комічний ефект та розкривають суспільні очікування від графа, які він так важко намагається задовольнити.

Коли Бжостовський впізнає у батькові Дряквина батька дівчини, яка йому сподобалася *"Знайшов! Так це ваша дочка?..."*, використовує прагматичні маркери для підкреслення раптового прозріння та зміни динаміки між персонажами. Емоційна реакція Бжостовського, яка включає

здивування, радість та нетерпіння, відображає глибоке бажання знайти зв'язок та любов, незважаючи на всі перепони.

У творі Івана Кочерги спостерігаємо цікавий обмін репліками між персонажами, який відображає їх взаємодію та характер. Через прагматичні маркери розкриваються мотиви дій, стосунки між персонажами, їх емоційний стан і ставлення до подій.

Дряквин постає як аристократ, який прагне задовольнити власні потреби за будь-яку ціну, нехтуючи моральними нормами *"Я певен, що ми дійдемо згоди, люб'язний графе"*, *"...люб'язний графе, аби й ви учинили до оної справи і вашу афірмативу"*, *"по 400 карбованців за душу"*, *"по 500 карбованців! Це нечувана ціна!"*. Він використовує прагматичні маркери для демонстрації своєї влади і статусу, а також для маніпуляції співрозмовниками *"Дивіться, ви пожалієте. Я камер-юнкер його величності. Нарешті, ваш управитель."* Репліки Дряквина часто починаються з наказових форм (*"Стривай"*, *"Пиши"*), що підкреслює домінування. Висловлювання *"Як же, нехай чекає"* вказує на зневагу до почуттів інших, а *"Пардон, пардон, я захопився"* використовується для відновлення контролю над ситуацією, коли він усвідомлює, що захоплення може бути сприйняте як відхилення від головної теми розмови.

Бжостовський, у відповідь на пропозиції Дряквина, використовує маркери відмови та обурення *"Годі, шановний пане!"*, *"Я ж сказав вам, шановний пане!"*. Ці вирази не тільки показують його незгоду з пропонованими умовами, але й відображають емоційний стан персонажа, який посилюється з кожною відмовою. Наприклад, використання збільшувальних коефіцієнтів ціни за душу *"По 400 карбованців за душу"*, *"По 500 карбованців!"* слугує маркером зростання напруги у діалозі між героями драми.

Пшеменський є прикладом персонажа, чиї репліки містять маркери, що вказують на його спроби адаптуватися до вимог і очікувань

Бжостовського, незважаючи на моральну сумнівність своїх дій, наприклад *"Але ж пан граф знає, що потрібні гроші"*. Його спроби виправдатися *"Учора я одержав два векселі..."* використовуються як засіб зм'якшення негативної реакції Бжостовського.

Таким чином, прагматичні маркери в "Феї гіркою мигдалю" відіграють ключову роль у відображенні характерів персонажів, їх взаємодії та розвитку сюжету. Вони допомагають глибше зрозуміти підтексти, емоційні стани персонажів і загальний контекст п'єси, роблячи її більш багатогранною та цікавою для аналізу.

2.4. Взаємодія вербальних та невербальних засобів комунікації в драматичному творі

Взаємодія вербальних та невербальних засобів комунікації в драматичній п'єсі "Фея гіркою мигдалю" Івана Кочерги відкриває багатий простір для аналізу, оскільки драматургія поєднує словесну взаємодію персонажів з їхніми діями, жестами, мімікою та іншими невербальними елементами, які разом формують глибокий зміст та емоційний вплив на глядача.

Коли Пшеменський після конфлікту з графом залишається один і в німій лютості загрожує кулаком, ми бачимо, як невербальна комунікація (похилення голови, жест загрози кулаком) передає емоційний стан персонажа, його обурення та наміри помсти. Це доповнює вербальні вирази його розчарування та злоби *"Стривай, пшеклентий блазню, я тобі це пригадаю. Я ще поставлю тебе в такий тісний кут, що ти без сорому й не виберешся. Тоді ти дізнаєшся про те, що таке ганьба"*, роблячи його наміри та стан більш виразними для глядача.

Взаємодія між Францишкою та Пшеменським демонструє, як невербальні сигнали (бере її за руки, усміхається) поєднуються з вербальними пропозиціями та вмовляннями *"гадаю, що пані зовсім*

покрутила голови всім ніжинським паничам, бо пані в своїй цукерні сама є найсолодшою принадою". Ці дії підкреслюють спроби Пшеменського маніпулювати Францишкою, використовуючи обіцянки та флірт, аби вона допомогла йому у його змові: *"не кожний день трапляється така нагода. Та й я не забуду паниної послуги, а поки прошу прийняти від мене в задаток цю дрібницю"*.

Конфлікт між Бжостовським та Францишкою, де граф намагається поцілувати Францишку, а вона виривається, використовуючи словесний *"Ні...ні...граф сміється з мене"* та невербальний спротив (виривається, відстороняє його), ілюструє динаміку стосунків та конфлікт між бажаннями та моральними принципами персонажів. Така взаємодія допомагає глядачеві краще зрозуміти внутрішні конфлікти персонажів і їхні емоційні стани.

Сцена, де Пшеменський спростовує наявність намиста *"Але пан граф не наказував мені купувати ніякого намиста"*, а Бжостовський стукає кулаком по столу, вказує на розпач та розчарування графа *"Рушай мерщій і зараз же принеси намисто!"*, що поєднується з невербальними проявами його роздратування. Це створює напружену атмосферу та підкреслює високий рівень емоційної напруги в сцені.

Згодом, у п'єсі ми спостерігаємо, як Бжостовський, переповнений гнівом, фізично атакує Пшеменського, хапаючи його за комір *"Ти смієшся з мене, каналіє, мерзото, шахраю!"*. Цей жест виражає крайній ступінь роздратування та спроби владарювати над ситуацією. Вербальне спілкування доповнене яскравим невербальним актом, що підсилює відчуття напруженості та конфлікту між персонажами.

Втручання Францишки, яка зупиняє Бжостовського, знову ж таки є прикладом ефективної взаємодії вербальних та невербальних засобів комунікації. Її слова намагаються заспокоїти графа *"Бога ради, заспокойтеся, не турбуйтеся, наша ясновельможність... мені не треба"*

цього намиста... граф пожартував і годі... \не турбуйтеся... прошу вас, мій любий графе...", в той час як невербальна дія — фізичне втручання — стає рішучим кроком до запобігання подальшому насильству. Цей момент показує, як невербальні дії можуть слугувати ефективними засобами для досягнення цілей комунікації, зокрема, заспокоєння співрозмовника.

Повернення вірчого листа Пшеменському Бжостовським є ще одним прикладом комплексної взаємодії між вербальними і невербальними засобами. Вербально граф висловлює своє невдоволення та намагання контролювати ситуацію *"Так якого ж ще треба вам довір'я, сто чортів на ваші порожні болячки!... Зараз же принесіть намисто"*, в той же час невербальний акт простягання листа стає символом відновлення довіри та повноважень. Цей жест має глибоке символічне значення, вказуючи на зміну ставлення графа до Пшеменського, незважаючи на його словесне вираження гніву.

У той час, як Францишка пригортається до графа, а Пшеменський з іронією спостерігає за ситуацією – дії героїв відображають складність емоційного світу персонажів. Взаємодія Францишки та графа, де вона намагається його заспокоїти та використовує тілесний контакт як засіб заспокоєння, показує, як невербальні засоби можуть передавати турботу та прихильність. Водночас, єхидна посмішка Пшеменського, що є чисто невербальним засобом, вказує на його внутрішній стан та сприйняття подій, додаючи іронію та багатогранність персонажа.

Коли родина Дзюби обговорює свої шанси на зустріч з графом, демонструє як вербальне *"та він знов мене не пустить до себе"*, так і невербальне вираження емоцій та соціальних статусів. Вербальні обміни, сповнені зневажливих зауважень та звинувачень *"Господи, і фамілія ж, прости господи"*, *"та що це за глум"*, *"та що ж це за тиранство таке"*, *"та цить-бо!"*, розкривають внутрішній стан персонажів, їхнє розчарування та невдоволення своїм становищем у суспільстві *"ні, я цього*

так не залишу. Хіба ж ми гірші за людей". Невербальні засоби, такі як жести, міміка, та навіть вибір одягу, слугують додатковими маркерами соціального статусу та внутрішнього світу персонажів. Дар'я Іванівна, обурена невдачами свого чоловіка *"Ви ізверг, разія, тряпка, мокра куриця! Ви не хотіте щастя вашим дочерям, не умете даже з візитом поїхати"*, використовує обидва типи комунікації, щоб підкреслити свою перевагу та розчарування.

Конфлікт між сестрами, що переростає в словесну перепалку *"з твоїм носом, як у рарога"*, *"ах, ти дрян, кирпа погана!"*, показує, як вербальні засоби можуть відображати глибокі сімейні стосунки та конкуренцію за увагу та схвалення.

Невербальні реакції, такі як плач та обурення, в свою чергу, підкреслюють емоційну напругу та важливість сімейних зв'язків для персонажів.

Сцена, де Дзюба зі страхом та нерішучістю намагається відповісти на вимоги своєї дружини *"але що ж я міг подіяти з тим графом, якщо він навіть не хотів мене й бачити! Навіть і не пустив до себе"*, демонструє важливість невербальної комунікації в передачі страху, невпевненості та сум'яття. Його мовчанка, невпевнені жести та погляди говорять гучніше за слова, розкриваючи внутрішні конфлікти та страхи персонажа перед дружиною та власними соціальними обов'язками.

Саме в ту хвилину, коли Дар'я Іванівна намагається переконати свого чоловіка Дзюбу відвідати графа з візитною карткою, використовуючи золоті береги як символ статусу, ми бачимо яскравий приклад взаємодії вербальної і невербальної комунікації. Вербальна комунікація тут використовується для вираження наказів та бажань *"...сїдай та пиши йому візитку картку"*, *"То ось беріть цю картку, одягайтеся і зараз же рушайте..."*, тоді як невербальні дії, такі як подання картки та реакція Дзюби, виражають його внутрішній опір та невдоволення цією ситуацією.

Емоційний вибух Дар'ї Іванівни, коли вона забирає у Дзюби табакерку як форму покарання *"...я не буду з вами довго балакати, але... поки ви не поїдете до графа та не привезете пунтової відповіді, не дістанете від мене ні щіпки вашої поганої табаки, ні чарки горілки"*, є прикладом того, як невербальні дії можуть слугувати засобом маніпуляції та контролю. Цей акт підсилюється її словами, надаючи діям більшої ваги та значення.

З іншого боку, діалог між Лесею та Дар'єю Іванівною про використання грошей для викупу кріпака є важливим моментом, де вербальна комунікація виражає глибокі моральні та етичні конфлікти *"Цього ще не доставало! Та як тобі не соромно... Та хіба це дворянське діло – хлопів викупати... Багачка яка знайшлася. Та це ж ганьба на весь наш рід", "А тільки немає, тьотю, ганьби й неслави в тому, щоб дати волю та розв'язати світ живій людині. А ось живих, вільних людей у кріпацтві, в неволі держати... це дійсно ганьба й велика неправда..."*. Невербальні елементи, такі як тон голосу, жести та міміка – допоміжні для розуміння емоційного стану героїв.

Вхід Цвіркуна з новинами про графа і його таємну закоханість *"Ба, ще новина "виявляється, що граф несподівано закохався в якусь нікому не відому дівчину, яку він десь випадком зустрів. Хто вона – ніхто не знає..."* інтегрує в сюжет новий вимір взаємодії, де важливу роль відіграють інтрига та здогадки, передані через вербальні та невербальні канали комунікації. Цвіркун з'являється як посередник новин, а його енергійна манера спілкування і жести підкреслюють його роль як носія змін.

В епізоді з Цвіркуном і Клавочкою перед нами відкривається картина легковажного, але водночас зворушливого кохання, де обіцянки поцілунків стають валютою обміну на таємничий рецепт марципану, який, за переказами, має вирішальне значення для їхнього майбутнього *"Цвіркунчику, любий мій, коханий, дістаньте мені цього рецепта", "Та ну ж бо, Цвіркунчику, я вас тоді ще більше любитиму. Просіть чого хочете"*.

Вербальна гра Цвіркуна, наповнена гумором і іронією *"...то так: один дівочий поцілунок зараз – це перше. Потім, коли принесу рецепта – три дівочих поцілунки в завдаток..."*, ефективно доповнюється невербальними діями — цілунками, обіймами, які виражають легкість та грайливість їхніх розмов.

Діалог між Лесею та іншими персонажами, коли вона розвінчує міфи про графа і водночас роздумує про свою несподівану зустріч з ним, показує, як вербальна комунікація може бути насичена глибокими переживаннями та здатна впливати на ставлення до життя та самооцінку персонажів *"невже ж він справді... Ні, ні, безумство"*. Лесина замисленість та сумніви, висловлені словами, знаходять відображення в її міміці, жестах, які хоч і залишаються поза сценічним текстом, але неважко уявити, враховуючи контекст та емоційний настрій.

Момент з обговоренням новин про графа від Цвіркуна, які сприймаються з різним ступенем зацікавленості та скептицизму персонажами, демонструє, як вербальні повідомлення можуть викликати широкий спектр емоційних реакцій, від захоплення до недовіри. Це підкреслює важливість слова в суспільній взаємодії та його здатність формувати певні очікування та стереотипи.

Отже, Іван Кочерга майстерно використовує взаємодію вербальних та невербальних засобів комунікації для створення глибокого психологічного портрета своїх персонажів, виявлення їхніх мотивів, емоцій та внутрішніх конфліктів. Ця взаємодія збагачує текст п'єси, робить його більш динамічним та емоційно насиченим, а також дозволяє глядачеві глибше співпереживати та занурюватися в світ представленої історії.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Іван Кочерга, відомий український драматург, майстерно використовує мовні засоби для створення глибоких, багатогранних

персонажів і складних комунікативних ситуацій, що розкриваються через діалоги і монологи.

Перш за все, важливо зазначити, що Кочерга у своїй п'єсі використовує різноманітні комунікативні стратегії, які допомагають відтворити реалії того часу, а також психологію персонажів. Особливо це стосується використання іронії, сарказму, алегорій та символізму, що відіграють ключову роль у формуванні глибинного змісту тексту і надають йому багатовимірність. Комунікативні ситуації у п'єсі часто базуються на конфлікті між особистісними бажаннями персонажів і суспільними нормами, що виражається через їхні діалоги та внутрішні монологи.

Значну роль у п'єсі відіграє метафора гіркою мигдалю, яка символізує солодкість і гіркоту людського досвіду, складність виборів, які доводиться робити персонажам. Через прагматичний підхід, можна побачити, як автор маніпулює мовою, щоб підкреслити ці теми, а також використовує мовні акти, щоб показати, як персонажі взаємодіють, обирають слова і конструкції для вираження своїх думок та емоцій.

Драматург активно використовує комунікативні акти приховування та відкриття інформації, що дозволяє збагатити текст додатковими рівнями значень. Це можна спостерігати у способах, якими персонажі розкривають або приховують свої наміри та емоції, створюючи інтригу та напруженість. Завдяки цим методам діалоги в п'єсі стають не просто засобом передачі інформації, але й механізмом розгортання внутрішніх конфліктів і колізій.

Водночас, важливо звернути увагу на індивідуальні стилі спілкування персонажів, які допомагають виділити їх характеристики та соціальний статус. Наприклад, мовний стиль високопоставлених персонажів відрізняється від мови простих людей, що додає тексту реалістичності та відображає суспільні поділи на класи того часу. Іван Кочерга використовує лексичні та синтаксичні варіації для підкреслення цих різниць, що також є важливим елементом прагматичного аналізу.

Таким чином, комунікативні ситуації в п'єсі Івана Кочерги "Фея гіркого мигдалю" слугують не просто фоном для розвитку сюжету, але й активними засобами розкриття тем, характерів персонажів та суспільних питань. Вони стають ключем до розуміння глибших змістових шарів твору та його культурного та історичного контексту.

ВИСНОВКИ

Прагматика, як складова лінгвістики, зосереджується на вивченні того, як контекст впливає на значення висловлювань, тобто на те, як мова використовується в комунікації та які соціальні функції вона виконує.

Комунікативна ситуація включає в себе не лише безпосередній мовний обмін, але й ширший соціокультурний контекст, в якому цей обмін відбувається, включаючи наміри спікерів, їхні соціальні ролі, стосунки між учасниками спілкування та інші фактори, що впливають на інтерпретацію повідомлень. Такий підхід дозволяє розкрити багатовимірність мовленнєвої взаємодії та різноманітність стратегій комунікації.

Аналізуючи прагматичні особливості комунікативних ситуацій у п'єсі Івана Кочерги "Фея гіркою мигдалю", можна зазначити, що автор використовує драматичний текст як засіб для дослідження складності людських взаємин та впливу історичних та соціальних умов на поведінку та рішення персонажів. Кочерга майстерно вплітає прагматичні аспекти в структуру діалогів, демонструючи, як історичні обставини, особистісні характеристики та культурні норми формують мовленнєві акти персонажів.

Важливою особливістю комунікативних ситуацій у п'єсі є використання індиректних мовленнєвих актів, іронії, метафор та символів, що дозволяє героям передавати глибокі емоційні стани, приховані наміри та критичне ставлення до соціальних явищ. Такі прагматичні засоби не лише збагачують текст, але й сприяють активній інтерпретаційній діяльності з боку читача або глядача, що є однією з ключових функцій мистецтва.

Крім того, в п'єсі Івана Кочерги можна спостерігати використання мовленнєвих стратегій для вирішення конфліктів, побудови аргументації та переконання, що свідчить про високу прагматичну насиченість тексту. Персонажі часто вдаються до переконливих мовленнєвих актів, намагаючись вплинути один на одного, що відображає їхні спроби досягти особистих цілей у складних історичних умовах.

Аналіз прагматичних особливостей комунікативних ситуацій у п'єсі “Фея гіркою мигдалю” відкриває перед дослідниками широке поле для вивчення взаємодії між мовою, культурою та соціальним контекстом. Це дозволяє глибше зрозуміти не лише конкретний художній твір, але й ширші питання мовної адаптації, взаєморозуміння та ідентичності в межах певної культурної традиції. Таким чином, прагматика відіграє важливу роль у розкритті глибинних змістів літературних творів, дозволяючи читачам і дослідникам бачити за словами набагато більше, ніж просто текст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акіншина І. М. Жанрово-стильові особливості художньо-біографічної прози 80–90-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Дніпропетровськ, 2005. 19 с.
2. Андрейчик М. Інтелектуал як герой української прози 90-х років ХХ століття. Львів : ЛА «Піраміда», 2014. 186 с.
3. Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ ст. / упоряд. В. Агеєва. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2016. 904 с.
4. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці. Мовознавство. 2009. № 1.
5. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 342 с.
6. Бернадська Н. Український роман : теоретичні проблеми і жанрова еволюція : монографія. Київ : Академвидав, 2004. 368 с.
7. Білас А. А. До питання перекладу одиниць зниженого розмовного мовлення. Мова і культура. Київ : 2013. С. 415-422.
8. Бондарева О. «Мов виноград у золоту чашу, вино словес він проливає в світ...» // Іван Кочерга. Вибрані твори / Передмова О. Бондаревої. – Київ: Сакцент Плюс, 2005. – С. 5-24.
9. Варикаша М. Література non-fiction: поміж фактом і фікцією. Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст. 2010. Вип. ХХІІІ, ч. 3. С. 28-39. URL: [http:// www.dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/38201](http://www.dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/38201).
10. Вихованець І. Таїна слова. Київ: Радянська школа, 1990. 211 с.
11. Ганич Д., Олійник І. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1994. 245 с.
12. Горболіс Л. Міжмистецькі контакти українського тексту. Суми : Вид-во Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 312 с.

13. Горболіс Л. Чужина : коди інтерпретації : монографія. Суми : Мрія, 2016. 176 с.
14. Демська-Будзуляк Л. Літературознавство від ідеї до тексту: неокласичний дискурс. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2019. 600 с.
15. Дипломна робота з української літератури. Методичні рекомендації для студентів філологічного факультету / Уклад. В.Владимирова, В.Захарова. – Суми, 2004. – 38 с.
16. Домінанти літературознавчого процесу початку ХХІ ст. URL: <http://www.dontsov-nic.com.ua/petro-ivanyshyn-ukrajinskeliteraturoznavstvo-postkolonialnoho-periodu-dominanty-literaturoznavchoprotsesu-pochatku-xxi-st/>.
17. Донцов Д. Поет твердої душі (В. Стефаник). Літературна есеїстика / відп. ред. і упоряд. Олег Баган. Дрогобич : Відродження, 2009. С. 174-186.
18. Дубицька О.Б. Відтворення розмовної лексики та граматичних структур новели Рея Бредбері “Усмішка” в українських перекладах. Київ. 2018. 345 с.
19. Занюк С. Психологія мотивації: Навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ. 2002. 304 с.
20. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури. Київ : Академвидав, 2006. 502 с.
21. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство : посібник. Київ: Академвидав, 2003. 392 с.
22. Зосименко О. Особливості організації проектної діяльності студентів під час вивчення педагогічних дисциплін. Методичні рекомендації для викладачів та студентів педагогічних вищих навчальних закладів. – Суми, 2005. – 42 с.

23. Іванишин М. Сучасний літературний процес та метакритичний дискурс: проблеми класифікації стильової ідентифікації та стратегій інтерпретацій. Молодий вчений. 2017. № 4.3. С. 89-93.
24. Ковалів Ю. Жанрово-стильові модифікації в українській літературі : монографія. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2012. 191 с.
25. Ковалів Ю. Історія української літератури. Кінець ХІХ – початок ХХ ст. Т. 6. На розломах міжвоєнного двадцятиліття. Київ : ВЦ «Академвидав», 2019. 528 с.
26. Ковалів Ю. Програма з української літератури. Київ. 2005. 66 с.
27. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства : монографія. Львів: ПАІС, 2005. 368 с.
28. Костюк Г. Про психологію розуміння. Навчально-виховний процес і розвиток особистості. Київ: Радянська школа , 1989. 298 с.
29. Коцур В. Словник символів. Київ : Народознавство, 1997. 156 с.
30. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. і доп. — Київ: Знання, 2008. 423 с.
31. Кочерга Іван. Радість мистецтва: Зб. театральної публіцистики. Київ : Мистецтво, 1973. 189 с.
32. Кравцова Я. Відтворення засобів прагматичного впливу в перекладі публіцистики на тему COVID-19. Львів, 2020. С. 111-115.
33. Кузьменко В. Історія української літератури ХХ – початку ХХІ ст.: У 3 т. Т. 3. Київ : ВЦ «Академвидав», 2017. 544 с.
34. Кузякіна Н. Б. Драматург Іван Кочерга. Київ: Рад. письменник, 1968. 258 с.
35. Кузякіна Н. Б. Драматург Іван Кочерга... 258 с. Про це також йдеться у: Залеська-Онишкевич Лариса. Іван Кочерга: майстри часу // Лариса Залеська-Онишкевич. Текст і гра: Українська модерна драма. – Нью-Йорк-Львів: Літопис, 2009. С. 246-255.

36. Ласло-Куцюк М. А. Ключі до театру Івана Кочерги // Магдалина Ласло-Куцюк. Шукання форми: нариси з української літератури ХХ століття. – Бухарест: Критеріон, 1980. С. 267-296.
37. Ласло-Куцюк М. А. Ключі до театру Івана Кочерги // Магдалина Ласло-Куцюк. Шукання форми... С. 267-296.
38. Ласло-Куцюк М. А. Ключі до театру Івана Кочерги // Магдалина Ласло-Куцюк. Шукання форми... – С. 267-296.
39. Лінгвістична генеалогія: проблеми і перспективи / Ф. Бацевич. Львів: ПАС, 2005. 264 с.
40. Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів та інші. Київ : «Академія». 1997. 752 с.
41. Мокровольська І. Післямова // Вільям Батлер Єйтс. Вибрані твори: Поезії, поеми та драми: Пер. з англ. /передм. С. Павличко; Післямова І. Мокровольської. Київ : Юніверс, 2004. 524-585.
42. Мокровольська І. Післямова // Вільям Батлер Єйтс. Вибрані твори: Поезії, поеми та драми... – С. 524-585.
43. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у ХХІ ст.: Проект// Освіта України. 2001. № 29. С. 4 – 6.
44. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – Київ: Академія, 2004. – 342 с.
45. П'ятницька-Позднякова І. Основи наукових досліджень у вищій школі. Київ, 2003. 115 с.
46. Полюк І. С. Комунікативно-прагматичний аспект перекладу. – URL: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Philologia/6_99580.doc.htm.
47. Соловйов С. Основи наукових досліджень. Київ, 2007. – 174 с.
48. Шейко М., Кушнарєнко Н. Організація та методика науково-дослідної діяльності студентів. Підручник. – 2-е видання, перероблене і доповнене. Київ, 2002. 54 с.

49. Grice H.P. Further Notes on Logic and Conversation. Syntax and Semantics. vol.9 edited by P. Cole, Academic Press, 1989. P. 41-57.
50. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. Deutschland : Heidelberg : Quelle & Meyer, 1983. 191 S.
51. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. P. 202-251.
52. Nida Eu. The Theory and Practice of Translation. Leiden: Brill, 1974. 218 p.
53. Vinay J. Darbelnet J. Comparative Stylistics of French and English. Philadelphia: John Benjamins pub. co, 1995. 250 p.
54. Wilson D. Relevance: communication and cognition. Oxford: Basil Blackwell, 1986. 279 p.
55. Yule G. Pragmatics. Oxford: Oxford University Press, 1996. 135 p.